

PRIPADNOST I ULOGA SREDNJOVJEKOVNIH POLJICA U VRIJEME HRVATSKIH NARODNIH VLADARA

Ante Laušić

I. UVODNE NAPOMENE

Od početka tridesetih godina našega stoljeća hrvatska je historiografija, sudeći prema broju napisa, bila zaokupljena centralnim pitanjem oko događaja što su se kroz nekoliko stoljeća srednjega vijeka zbivali na geografskom prostoru istočne obale Jadrana, između ušća rijeke Cetine na istoku i Žrnovnice na zapadu. Na zajedničko pitanje: kojoj je užoj i široj društveno-političkoj i administrativnoj jedinici pripadao spomenuti prostor, kasnije poznat kao Primorska Poljica, znanstvenici su odgovarali i odgovaraju različito. Prije nego su se preobrazila u samostalnu župu, Poljica su, prema jednim, svojim većim dijelom bila u sastavu Primorske ili Kliške župe, odnosno Porfirogenetove »Parathalassie« kao uže, i hrvatske državotvorne zajednice kao šire administrativno-teritorijalne i upravne tvorevine, iz koje se do sredine XIV. stoljeća ničim nisu izdvajala.

Pristalice drugog stanovišta, koje je novijeg datuma, zastupaju tezu da je primorski dio Poljica (od Cetine do Žrnovnice) ako ne prije a ono svakako u XI. stoljeću priznavao ne vlast hrvatskoga nego neretvanskog vladara, odnosno da je Neretvanska kneževina u tom vremenu zasigurno imala svoju zapadnu granicu na rijeci Žrnovnici.

Prisutno je, nadalje, i mišljenje da je Poljičko primorje u spomenutom vremenu priznavalo trojicu gospodara: hrvatskog vladara, neretvanskog kneza i splitskog biskupa. Svrha ovoga rada upravo je u tome da utvrdi kojemu od ova tri mišljenja najviše idu u prilog relevantni izvori i postojeća literatura o dotičnom predmetu.

II. POLJICA U SASTAVU PRIMORSKE (KLIŠKE) ŽUPE

Kako je raspravljanje o starohrvatskim župama u historiografiji starijeg datuma od onoga hrvatsko-neretvanskih odnosa, i mi ćemo, držeći se kronološkog slijeda, prvenstveno tražiti odgovor na pitanje: u čiju je užu administrativnu i teritorijalnu jedinicu (župu) ulazio i čiju je vlast priznavao poljički teritorij prije nego se preobrazio u samostalnu župu i u kojemu se vremenu ta preobrazba dogodila?

Polazište za rješenje ovoga veoma važnog pitanja valja tražiti u djelu »De administrando imperio«, cara Konstantina VII Porfirogeneta, usamljenog izvora za hrvatsku povijest do kraja X. stoljeća, a onda u zapisima potonjih historičara koji su gradili svoje teze o broju župa, situirali vremenski i prostorno njihove granice u doba hrvatske narodne dinastije i poslije toga.

Naime, u 30. poglavlju svoga djela car pisac¹ govoreći o teritorijalnoj hova podjeljena na 11 županija: Hlijevansku, Cetinsku,² Imotsku,³ Plivsku, i upravnoj podjeli zemalja koje su nastavali Hrvati, kaže: »Zemlja je nji-Psetsku, Primorsku,⁴ Bribirsku, Nonsku, Kninsku, Sidrašku, Ninsku, a njihov ban vlada Krbavom, Likom i Gackom«.

Ne ulazeći podrobno u granice, smještaj i broj župa u Hrvatskoj za vrijeme njezine samostalnosti (kojih je bilo zasigurno više nego što ih je car pisac naveo) naš predmet valja osnažiti spoznajom o dosegu onih hrvatskih župa koje su bile smještene u neposrednom susjedstvu kasnije samostalne Poljičke župe, odnosno o trima župama u čiji je sastav tada, pa i kasnije, mogao biti uklopljen djelomično ili u cjelosti prostor što ga omeđuje rijeka Cetina od sjeverozapada prema jugoistoku do svoga utoka u more kod Omiša, i rijeka Žrnovnica na zapadu, preko mosorskih padina pod Gardun kod Trilja. U obzir, dakle, dolaze Primorska, Cetinska i Imotska župa, kojima valja pridodati i neretvansku župu Dalen. Naime, kako je istočni granični susjed Hrvatske države u X. stoljeću bila Neretvanska oblast, to je neke suvremenije historičare,⁵ zbog neodređene zapadne granice neretvanske župe Dalen, navedene u 30. poglavlju careva djela, odvelo stranputicom, pa su joj na zapadu protegli granicu preko rijeke Cetine i time dio hrvatskog, odnosno veliki dio poljičkog prostora uključili u sastav Neretvanske oblasti, premda je car pisac izričito naglasio da se Paganija prostire između rijeka Cetine i Neretve.

Isto tako otpada svaka ozbiljna pomisao da se granice Cetinske i Imotske župe pomaknu na desnu obalu rijeke Cetine u njezinom dijelu od Trilja do Zadvarja. I ne samo stoga što su se srednjovjekovne hrvatske župe formirale, općenito uzevši, oko gradova, rijeka, plodnih polja i neposredne blizine mora,⁶ poštujući pritom uglavnom prirodne granice, već u prvom

---

¹ N. Tomašić: *Život i djela cara Konstantina VII Porfirogeneta*, VZA XX, Zagreb, 1918, str. 78/79.

² Cetinska (»Tzentena«), »u području istoimene rijeke u njenom srednjem toku (danas Sinjsko polje), a sa središtem kod današnjeg Sinja« (F. Šišić: *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1925, str. 449); S. Gunjača: *Topografska pitanja na teritoriju Cetinske županije*, Split, 1937, str. 1—46.

³ Imotska (»Emota«), sa sjedištem u Imotskom, o kojoj Šišić nije podrobno govorio, ali joj središte zasigurno stavlja u današnji Imotski. O tome vidi A. Ujević: *Imotska krajina*, Split, 1953, str. 7. i 49.

⁴ Primorska (»Parathalassia«), sa središtem u Klisu, (Šišić, n. dj., str. 449).

⁵ Iako je M. Barada začetnik pomaka neretvanske granice na zemljište desne obale rijeke Cetine, on to čini za drugu polovinu XI. stoljeća (o čemu će biti riječi kasnije), nepobitno je da je u svojoj »Topografiji Porfirogenetove Paganije«, str. 43, ispravno dokazao da je župa Dalen bila smještena uz more između Vrulje i ušća Cetine, sa sjedištem u Omišu. Međutim, Nada Klaić, u radovima: »Problem Slavca i Neretljanske kneževine«, str. 96—136, i *Povijesti Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, str. 212—220, vidi sigurnu neretvansku vlast na desnoj obali rijeke Cetine u navodima 30. poglavlja careva dijela. U toj tvrdnji, nažalost, nije ostala usamljena.

⁶ V. Klaić: *Povijest Hrvata I*, Zagreb, 1975, str. 156.

redu zato što u izvorima nema nikakva znaka koji bi upućivao na takvu mogućnost.⁷ Preostaje dakle da sudbinu potonjeg poljičkog teritorija valja tražiti jedino u povijesti Primorske (Kliške) župe, odnosno »Parathalassie« cara Konstantina VII Porfirogeneta. Međutim, istraživač se odmah suočava sa dvojakom zagonetkom kad želi odrediti mjesto i granice careve »Parathalassie«: prvo, što ju car pisac, kao ni ostale župe, nije teritorijalno omeđio, i drugo: imenujući je čistim grčkim terminom »parathalassia«, koji je Lucius preveo s maritima — primorje,⁸ odnosno primorska, može ubicirati u bilo kojem priobalnom području srednjovjekovne Hrvatske države. Na stranu činjenica što Lucius ne navodi ni jedan dokaz o veličini te župe »pa to smatramo njegovom proizvoljnošću«,⁹ kaže Petar Kaer, on je, prema našem mišljenju, približno točno odredio njezinu ubikaciju. Analizirajući, naime, Trpimirovu darovnicu iz 852. godine, prema kojoj je knez Trpimir darovao splitskoj crkvi, odnosno njezinu nadbiskupu Petru svoj posjed u Tugarama, Putalju i Lažinama, Lucius dolazi do ispravna zaključka, da su spomenuta dobra pripadala¹⁰ Primorskoj župi koja se, sa sjedištem u Klisu, prema priloženoj karti u njegovoj povijesli, sterala od Cetine do Krke. Luciusovo mišljenje podržao je i Danijel Farlati.¹¹

Suprotno stanovište od ove dvojice zauzeo je godine 1774. Alberto Fortis, zapisavši: »Onaj dio obale što se proteže između rijeke Cetine i Neretve, od kojih su prvog stari pisci dali ime *Nestus* i *Tilurus*, a drugoj *Naro*, gdje je dva stoljeća prije naše ere bila stisnuta Dalmacija u užem smislu riječi, bio je znan Grcima kasnog razdoblja pod imenom *Parathalassia*, a zatim su ga Slaveni nazvali istoznačnim nazivom Primorje«. ¹²

Fortisovu mišljenju srprotstavio se sedamdeset godina kasnije P. J. Šafarik: »Parathalassia« hrvatski 'primorje' po jedan način predjel danas poznat pod tim imenom između Cetine i Neretve sa gradom Makarskom, jer su tu sjedili srpski Neretljani i Pagani, dali drugi predjel k sjeveru između Cetine i Krke«. ¹³

Ovom predmetu nakon toga nitko nije obraćao pozornost do godine 1873, kada je Mijo Brašnić, uz 27 župa koje su egzistirale do 1102, na prostoru kamo je Lucius ubicirao Parathalassiu, on smjestio dridsku, klišku, poljičku i morsku župu, a »uz more Cetini na sjever« bila je Konstantinova »Parathalassia«. ¹⁴

⁷ S. Gunjača: *Topografska pitanja...*, str. 1—46, i A. Ujević: *Imotska krajina*, omedili su Cetinsku, odnosno Imotsku župu na temelju svih raspoloživih izvora i jednom, usuđujemo se kazati, zauvijek stavili točku na granice ovih dviju župa prema rijeci Cetini, odnosno njima susjednoj Primorskoj (Kliškoj) župi.

⁸ I. Lucius: *De regno...*, Lib. I, Cap. XII, str. 2.

⁹ P. Kaer: »Parathalassia«, *Starohrvatska prosvjeta*, sv. 1 i 2 Knin, 1904. str. 11.

¹⁰ I. Lucius: n. dj., Lib. II, Cap. II, str. 7.

¹¹ D. Farlati: *Illyricum sacrum*, Tom III, Venecija, 1765, str. 7.

¹² A. Fortis: *Put po Dalmaciji* (s talijanskog preveo Mate Maras), Zagreb, 1984, str. 212/213.

¹³ P. J. Šafarik: *Slaviche Alterthümer*. Deutsch von Hasig von Aehrenfeld, Leibzig, 1844, vol. II, str. 295/6.

¹⁴ M. Brašnić: »Župe u Hrvatskoj državi za narodne dinastije«, *Rad JAZU*, knj. 25, Zagreb, 1873. Tu je lako uočljiva Brašnićeva nesmotrenost jer na str. 45. za Poljičku župu kaže da je »... poljička ležala po poljičkom statutu XCIX, između Splita i Omiša, na sjeveru bijaše joj granica rijeka Žrnovnica, na istoku i jugu rijeka Cetina«, iz čega nužno slijedi da su mu dvije župe (Primorska i Poljička) zapremale isti prostor. Međutim, mnogo je određeniji i jasniji u locira-

Josip Alačević pokušava »Parathalassiu« pronaći od rijeke Cetine prema sjeveru sve do Labina u Istri.¹⁵

Određujući srednjovjekovnoj Hrvatskoj granice, Tadija Smičiklas usputni spominje i »Parathalassiju«: »Ova se banovina (Bijela Hrvatska) sterala na jugu do Cetine rijeke, koju je u gornjem tijeku njezinom prolazila, a tamo su joj bile župe: Cetinska uz rijeku Cetinu, primorska (Parathalassia?) uz primorje od Cetine na sjever, a prema obadvima na sjeveroistoku mogla je biti poljička«.¹⁶

Dok se, kako je očito, Smičiklas pridružio Brašniću, dotle se stav V. Klaića sukladio s Alačevićevim. Klaić naime piše da se Bijela Hrvatska prostirala od južnih obronaka Velebita i rijeke Zrmanje do rijeke Cetine na jugu, pa zatim nastavlja: »U toj oblasti bile su hrvatske župe... župa uz rijeku Cetinu prozvana cetinskom, župa uz more primorskom (Parathalassia)«.¹⁷

Pojavom studije S. Zlatovića »Topografičke crtice o starohrvatskim županijama na kopnu od Velebita do Neretve«, unesena je novina u granice »Parathalassie«. Autor piše: »Mi držimo da je hrvatska Parathalassia pravo dridska županija zaokružena morem od Marine — Buseljine k Trogiru, na jugoistok i zapad, a k sjeveru od Šibenika rijekom Krkom do Skradinskog slapa, te od sjevera zatvorena visokim brdima Trtara, Boraje i Snježnice, između sela Ljubitovice i Blizne«. Ona je, nastavlja Zlatović, »međasila sa županijama: od istoka zagorskom i trogirskim teritorijem, od juga morem i otopčjem do zapada, onamo preko rijeke Krke, Lučkom, a od sjevera zagorskom župom«.¹⁸

Oprečan i djelomično zadovoljavajući, premda ne potkrijepljen stav, zauzeo je F. Bulić ovom konstatacijom: »U vrijeme hrvatskog gospodstva solinsko polje sačinjavaše primorsku župu, grčki zvanu Parathalassia, te po načelima ratnih zakona, kano osvojeno zemljište postade vlasništvo hrvatskog vladara«¹⁹ — misleći najvjerojatnije pod solinskim poljem »ager Salonitarum«.

Nijedna od prethodno iznesenih tvrdnji i pretpostavki o granicama »Parathalassie« nije mogla zadovoljiti P. Kaera, pa je u zaključku svoga poznatog rada »Parathalassia« spojio Brašnićevu Primorsku i Morsku župu u Porfirogenetovu »Parathalassiu«, ali je pogrešno smješta između rijeka Cetine i Neretve.²⁰

---

nju Morske župe: »Ova nastala iz oblasti neretljanske i jednog dijela oblasti zahumske i to pod konac 10. st. kako to iz povijesti znamo, pripade neretvanske s jednim dijelom Zahumlja za Krešimira II i Držislava vlasti Hrvatskoj. Toma je zove »Maronia: Istaque fuerunt regni eorum (tj. Hrvata) confinia — cum tota Maronia« i »Eclesia nempe metropolis has sibi voluit parochias retinere: totamque Maroniam«. To je Porfirogenetova »Parathalassia«, odnosno primorska. Župan: Rusin, brat kralja Slavca, vlastelin u primorju kod Omiša, posjedujući od ostalih zemlje u Trsteniku. Tu su ostali poznati Slavčevi rođaci u raznim listinama

¹⁵ J. Alačević: vidi *Bullettino di Archeologia...*, anno VIII (1883) pag. 86. ma hrvatskih vladara«. (Brašnić, n. dj., str. 43—44).

¹⁶ T. Smičiklas: *Povijest Hrvata I*, Zagreb, 1882, str. 158.

¹⁷ V. Klaić: *Povijest Hrvata I*, Zagreb, 1899, str. 33.

¹⁸ S. Zlatović: vidi *Starohrvatsku prosvjetu*, 13, II, Zagreb, 1896, str. 217.

¹⁹ F. Bulić: *Po ruševinama staroga Solina*. Spomen-cvijeće Matice Hrvatske, Separatni otisak, Zagreb, 1900, str. 50.

²⁰ P. Kaer: n. dj., str. 17—18.

Kada je godine 1952. objelodanjeno značajno djelo »Hrvatski vlasteoski feudalizam« Mihe Barade, u kojemu autor upravo uzima Parathalassiu ili Klišku župu »za osnov određivanja društvenog uređenja starohrvatskih županija«, on usputno spominje i njezine granice. Barada kaže: »Kliška županija sezala je uz more od istočnih granica prastarog trogirskog teritorija, Blata-Pantana, Mlinica, Plana, Smokvice i Labišnice, obuhvaćajući uz drugo zastalno današnja Kaštela, Solin, Klis, Mravince, Žrnovnicu, Srinjine i Tugare u srednjim Poljicima; k tomu prelazila je Kozjak, kao i glavno bilo Mosora s današnjim Konjskim, Dugopoljem i Gornjim Poljicima.«²¹ Taj cjelokupni teritorij Kliške župe bio je, prema Baradi, podjeljen među dvoji-com gostodara:

»a) glavni i najveći dio bio je regale teritorium u rukama vladarskim;

b) manji dio, terrae hereditarie i terrae patrimoniales bile su svojina nekadanjih dviju seoskih zajednica, već podjeljenih na kućne i porodične zajednice.«²²

Da je dio srednjopoljičkog prostora Kliške župe bio vladarsko dobro, Barada temelji na Trpimirovoj ispravi od 4. III. 852. godine, Zvonimirovoj od 16. IX. 1087, Kolomanovoj od 15. VI. 1103, i pismu cara Emanuela iz ožujka 1180. Ono pak što nije pripadalo u teritorium regale na području Srednjih Poljica, imali su u svome posjedu Kačići, koji su »te posjede dobili od kralja skupa s Omišem negdje na početku XII st.«²³

Omeđujući ovako Klišku župu u čije je granice na istočnoj strani bio uvršten gotovo cijeli prostor potonje Poljičke župe, izuzev onaj njezin dio od Tugara do Zadvarja, kojega da su držali Kačići i koji nije mogao biti samostalnom župom, Barada se zbog toga s punim pravom ne upušta u tvrdnju da u tom vremenu spominje postojanost Poljičke župe. A upravo ta Baradina nedorečenost bila je, pored ostalog, presudna za Lovru Katića da suži Baradine granice Kliške župe na istočnoj strani, odnosno da Gornja i Srednja Poljica iz nje izdvoji i time opravda postojanost Poljičke župe u vremenu kad ona kao samostalna zaista nije postojala. »Već je contradictio in terminis«, kaže Katić, »da Gornja Poljica budu u Podmorju, kad ih čitava planina Mosor dijeli od mora, a i Srednja Poljica nisu mogla biti dio te s dva razloga: 1. u tom slučaju ne bi Kliška župa imala prirodne granice tamo kod Tugara, 2. koliki bi bio teritorij Poljičke župe, kad bismo od nje odrezali Gornja i Srednja Poljica, a kasnije Poljičko primorje u XI. st. bilo je splitsko, i Jesenice i Podstrana tek su godine 1444. pripojene Poljicima. Napokon po statutu poljičkom iz godine 1482. granica poljička ide od mora po rijeci Žrnovnici do Kučina, a od Kučina preko Mosora i Kotlenica, ispod Biska izbija na Cetinu Nutijakom Kulom.«²⁴

Katićevo stanovište, koliko god izgledalo nekome uvjerljivo, ono ipak počiva na labavim temeljima. Autor u prvom redu svoju tvrdnju nije potkrijepio nikakvim izvornim materijalom, iz jednostavna razloga što je ma-

²¹ M. Barada: *Hrvatski vlasteoski feudalizam*, Zagreb, 1952, str. 23.

²² Ibid., str. 30.

²³ Ibid., str. 26.

²⁴ L. Katić: »Naseljenje starohrvatske Podmorske župe«, *Starohrvatska pros- vjeta*, ser. III, sv. 7, Zagreb, 1960, str. 159.

terijal za takvu tvrdnju nepostojan, a logičko rasuđivanje oštro joj se suprotstavlja. Naime, da je u susjedstvu bilo koje od 11 Porfirogenetovih župa postojala i Poljička župa, car pisac bi je zasigurno spomenuo, ako ni po čemu drugom a ono po tome što je trebala međašiti periferni hrvatski i neretvanski teritorijalni i politički prostor kojega je Porfirogenet zorno razgraničio. Kao pobornik teorije o prirodnim granicama starohrvatskih župa, Katić bi bio u pravu da je omeđio Poljičku župu rijekom Cetinom na istoku a Žrnovnicom na zapadu, ali mu se suprotstavljaju izvori²⁵ koji granicu Kliške župe zasigurno pružaju na srednjopoljičke Tugare. Osim toga, prirodna granica ne mora biti isključivim uvjetom pri određivanju dosega jedne župe, jer Kliškoj susjedne župe Cetinska i Imotska — nisu također imale zapadnu, odnosno istočnu prirodnu granicu, a ona je ipak postojala negdje između današnjih Novih Sela i Ugljana. Nadalje, nema nikakve suštinske »*contradictio in terminis*« da Gornja Poljica budu u sastavu Podmorja, jer bi se i neki udaljeniji tereni nekih župa od župskog matičnog imena isto tako mogla podvesti pod sumnju pripadnosti dotičnoj župi. Još manje je uvjerljiva Katićeva tvrdnja izvedena iz sadržaja Poljičkog statuta u kojemu su registrirane poljičke granice godine 1482. Te su granice zaista takve tada i bile, ali to je vrijeme kad Poljica u svojoj samobitnosti egzistiraju već stoljeće i pol. Ukratko: trebalo je opravdati, dakle, postojanost nepostojeće Poljičke župe u vrijeme hrvatskih narodnih vladara, ali na uštrb one Porfirogenetove Parathalassie, odnosno Primorske ili Kliške župe.

Spomenute Katićeve nedostatke otklonio je, kako rekosmo M. Barada osam godina ranije svojim »Hrvatskim vlasteoskim feudalizmom«, ali ne potpuno. Naime, i Baradi je preostali srednjopoljički prostor od Tugara do Zadvarja, koji nije bio integriran u Klišku župu, ostao neuvršten ni u jednu starohrvatsku župu. Ali sve ono što je on kazao o granicama Kliške župe prema susjedima na zapadu, sjeveru i sjeveroistoku, nema raspoloživih povijesnih vrela koja bi nas uvjerila u moguću neispravnost takva stava. Štoviše, on je ispravno ocijenio da je njezina sjeveroistočna granica obuhvaćala i poljičko zamosorje. Kada se naime čvrsto zna dokle su sezale granice susjedne Cetinske i Imotske župe, onda takvoj ocjeni nije potrebna nikakva čvršća potpora da je osnaži. Međutim, kada Barada na istočnoj strani srednjopoljičkih Tugara omeđuje istočnu stranu Kliške župe, čini nam se da nije upravu. Ne zato što poljičke Tugare nisu činile sastavni dio ove župe, nego zato što se ta granica morala pomaknuti do cetinskog zavoja kod Zadvarja, kamo je kasnije i bila jugoistočna granica Poljičke župe. No, kako Barada nigdje ne spominje tko je bio granični susjed Kliškoj župi na tom prostoru, a što je još važnije ne navodi postojanje Poljičke župe u vremenu koje proučava, nedvojbeno dolazimo do zaključka da nije htio pretpostaviti ništa izvan podataka datih u spomenutim darovnicama. Koga je držao gospodarom preostalog srednjopoljičkog prostora od Tugara do cetinskog zavoja kod Zadvarja prije nego su taj posjed, kako kaže Barada, dobili Kačići od kralja početkom XII stoljeća, ostaje za sada nepoznato.

---

²⁵ Iako su spomenute isprave: Zvonimirova 1078, Kolomanova 1103, i ona od ožujka 1180, zaista falcifikati, to ne znači da dio njihova sadržaja koji se odnosi na srednjopoljički prostor nije vjerodostojan i temeljen na ranijim ispravama i darovnicama iz IX stoljeća.

Sasvim je, međutim, druga stvar s Poljičkim primorjem, na kojega je Barada još 1932. u »Dinastičkom pitanju« proširio vlast neretvanskog vladara, zbog razlogâ koje ćemo kasnije navesti i s kojima se Jakša Ravlić potpunoma suglasio,²⁶ a Nada Klaić ih uporno branila od 1960. godine.²⁷

Pitanjem postojanosti Poljičke župe u vrijeme narodnih vladara pozabavio se i Stjepan Gunjača, ali, čini se, ni njemu nije pošlo za rukom da ponudi prihvatljivo rješenje. Naime, na str. 84. svoje treće knjige »Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji«, autor razmatra značenje pojma »Morsticus« povezano sa župom, odnosno sa Parathalassiom, gdje pored ostaloga navodi da se ta župa »nazivala i primorskom, a prigodno i poljičkom, pa je tako imala tri naziva«.²⁸ Gunjača dakle zastupa mišljenje da se radi o istoj župi, povremeno nazivanoj s tri imena (Parathalassia, Primorska, Poljička). Iz ovoga on, naravno, zaključuje da je postojala Poljička župa.

Na drugom pak mjestu stav mu je jasniji i nedvosmisleniji, kad piše: »Morat će otpasti Šišićeva tvrdnja da poljičke županije u doba hrvatske državne samostalnosti nije bilo. On ovo tvrdi tumačeći ovaj 'polsticus' ili kako on kaže 'iupanus polsticus« dvorskim časnikom, posteljnikom. To navodi u oba svoja Pregleda hrvatske historije (izd. 1916. i 1920. str. 141. n. 2.), dok se te bilješke u vremenu među samim izdanjima odrekao ne unjevši je u Geschichte der Kroaten, pa konačno ni u veliku Povijest. Priređenim izdanjem njegova Pregleda u redakciji J. Šidaka preko ovoga se prešlo, i to što je Šišić odbacio, ostalo je kao posljednje u novom izdanju Pregleda. Međutim, iz isprava iz godine 1070. (str. 152. n. 67.) lijepo se vidi poljički župan, pa je po njemu zajamčeno i postojanje poljičke župe u doba Petra Krešimira IV«.²⁹

U pobijanju Šišićeva mišljenja o nepostojanju Poljičke župe u doba hrvatske državne samostalnosti glavni Gunjačin argument bila je i ostala isprava iz vremena Petra Krešimira IV od 1. rujna 1070, u kojoj se među svjedocima navode: »Dalizo Polistico teste« i »Budico postelnico teste«.³⁰ »Tu su«, kaže Gunjača, »dviije osobe svaka sa svojim atributom: 'Daliz' je poljički — župan, jer se nalazi spomenut u prvom dijelu svjedoka, gdje se po rangu nalaze drugi župani, pa tako i on među njima, i Budic u oznaci posteljnika, što je čast na dvoru. Dakle 'polstico' je jedno, a 'postelnico' drugo«.³¹ Isto tako i onaj »Uiseno polstico« u falsificiranoj ispravi kralja Zvonimira³² iz godine 1076—8. za Gunjaču nije nitko drugi dolj poljički župan Višen,³³ a ne posteljnik — »Uiseno postelnico«, kao što je držao Zlatko Tanodi.³⁴

²⁶ J. Ravlić: *Makarska i njeno primorje*, Split, 1934, str. 62—64.

²⁷ N. Klaić: »Problem Slavca i Neretljanske kneževine«, ZČ XIV, Ljubljana, 1960.

²⁸ S. Gunjača: *Ispravci i dopune III*, str. 84.

²⁹ S. Gunjača: *Ispravci i dopune I*, str. 400, n. 101.

³⁰ F. Rački: *Documenta...*, str. 82.

³¹ S. Gunjača: n. dj., str. 400.

³² F. Rački: n. dj., str. 112—113.

³³ S. Gunjača: n. dj., str. 400.

³⁴ Z. Tanodi: »Isprava kralja Zvonimira i Stjepana II«, *Mandićev zbornik*, Roma, 1965, str. 89.

Mi smo i dalje ustrajni u tvrdnji protiv svih dosadašnjih, pa i ovog Gunjačina stava o samosvojnosti poljičke župe u doba hrvatske državne samostalnosti, budući da nas u tome krijepe slijedeće činjenice i objektivno postojeće mogućnosti onoga vremena:

a) S obzirom na općeprihvaćenu utvrđenu istočnu granicu Primorske (Kliške) župe toga vremena, ostao nam je Gunjača dužan pojasniti kako je Poljička župa mogla biti poistovjeđena s Primorskom župom. Naime, Primorska župa se prostirala prema istoku na cijeli zamosorski prostor omeđena sa sjevera desnom obalom rijeke Cetine, u podmosorju uključivala u svoje granice Srinjine i Tugare, te Poljičko primorje u cjelosti do ušća Cetine. Kako ove granice Primorske župe ne poriče ni sam S. Gunjača, nejasno je zbog toga gdje bi po njemu trebala biti ubicirana Poljička župa toga vremena, jer preostali teritorij kasnije Poljičke župe od svega nekoliko sela smještenih u nizu od granice Tugara do cetinskog zavoja kod Zadvarja, koje izvori ne pripisuju integralnom dijelu Primorske (Kliške) župe, svojim smještajem, a da se i ne govori veličinom, nikako ne mogu ni približno opravdati postojanje jedne samostalne administrativnopolitičke jedinice — župe, koja bi odgovarala ostalim tadašnjim župama u Hrvatskoj. To je naš osnovni i najjači argument protiv Gunjačina, i ne samo njegova dokazivanja da je među inim hrvatskim župama egzistirala i Poljička u doba hrvatske državne samostalnosti.

b) Teško je zaista naći protudokaz tvrdnji da Dalić i Budić u spomenutoj ispravi ne predstavljaju dvije različite osobe imenom i časti i različita društvena statusa, ali ostaje nejasno zbog čega isprava ne donosi nijedno ime mnogo poznatije i zasigurno postojeće Primorske župe. Vjerujemo zbog toga da je Dalić istovremeno obnašao funkciju i u Primorskoj župi pored funkcije koja se navodi za Poljičku župu, što bi potvrđivalo već ranije spomenuti Gunjačin stav da se Primorska župa prigodno nazivala i Poljičkom. To međutim ne znači da je postojala i Poljička župa kao samostalna geopolitička zajednica toga vremena, pa se naše mišljenje priklanja osnovanoj sumnji o historijskom fakticitetu Poljica kao župe u doba hrvatske državne samostalnosti. Štoviše, naša dugogodišnja istraživanja srednjovjekovnog poljičkog fenomena do sada nas nisu iznevjerila u davno stečenom uvjerenju da se o Poljičkoj župi, općini, kneževini. . . , kako se često naziva, može pouzdano govoriti kao o samosvojnoj, upravno-teritorijalnoj i geopolitičkoj jedinici tek u doba provedbe županijske reforme od strane Ludovika I Anžuvina sredinom 14. stoljeća. U to je bio uvjeren i Vjekoslav Klaić, kada je zapisao da je »jamačno u to vrijeme osnovana i Poljička županija od triju preostalih hrvatskih župa kojima ne znamo za imena, ali se zna da su u njima nastavala tri plemena, po imenu Kremeničani, Limići i Tišemiri«.³⁵

---

³⁵ V. Klaić: *Povijest Hrvata III*, Zagreb, 1975, str. 19. Navedena Klaićeva tvrdnja ima osnova u povijesnim izvorima samo u prvom svom dijelu, dok je u drugome možemo prihvatiti jedino kao pretpostavku. Naime, izvori su zatajili u vijesti o bilo kojim župama i spomenutim plemenima u njima nastanjenim. Prihvatiti drugi dio tvrdnje značilo bi prihvatiti dio poljičke legende prema kojoj izražavamo rezervu, jer je ona, kako ispravno reče Nada Klaić: »... bez sumnje plod težnje poljičkog plemstva da osvijetli svoju nepoznatu prošlost...« (N. Klaić: n. dj. str. 126.).

III. POLJICA SU ODUVIJEK PRIPADALA HRVATSKOM GEOPOLITIČKOM PROSTORU

Trebalo je proći nekoliko stoljeća pa da se u hrvatskoj historiografiji posumnja u iskaz Konstantina Porfirogeneta o granici koju da je između Hrvatske države činila rijeka Cetina i ondašnje Neretvanske kneževine. Ta se sumnja u novije vrijeme pretvorila u tvrdnju, da se granica Neretvanske kneževine mora od Cetine pomaknuti prema zapadu na rijeku Žrnovnicu, čime se tako bar primorski dio Poljica nužno izdvaja iz Hrvatske kraljevine i pridaje Neretvanskoj kneževini.

Zbrku je izazvala i spomenuta Katićeva tvrdnja, da je Poljičko primorje u XI. stoljeću bilo u vlasnosti splitske crkve,³⁶ i sedam godina ranije stav J. Lučića, da na tom području treba razlikovati tri upravna područja: hrvatski, neretvanski i splitski.³⁷

Da je potrebno o tom predmetu proslaviti i na drugi način, tjera nas i apsurdna tvrdnja nekih znanstvenika, po kojima se žiteljima Neretvanske kneževine, svojevremeno čistim čakavcima, niječe hrvatska narodnost i drži ih se u to vrijeme još »neopredjeljenim« Slavenima, a ne Hrvatima,³⁸ čime se istovremeno uz političko postavlja i pitanje nacionalne pripadnosti starih Poljičana.

Ova kontradiktorna stanovišta izazivaju tim više čuđenje što su se ona temeljila na jednom starom izvoru — Supetarskom kartularu,³⁹ nezaobilaznom i autentičnom povijesnom vrelu, sačinjenom upravo na poljičkom prostoru početkom XII. stoljeća.

Pitanje je iskrslo iz rasprava o kralju Slavcu i njemu suvremenih dostojanstvenika, čiji su nazivi i nejasno definirane uloge izazvale zbrku u kronologiji hrvatskih vladara sredinom druge polovice XI. stoljeća, pa time i različita tumačenja hrvatsko-neretvanskih granica, što je na kraju rezultiralo velikom pozornošću i polemičkim raspravama među historičarima.

Problem, naime, o kralju Slavcu začet je još pred više od tristo godina, kada je I. Lucius, rukovodeći sa sadržajem splitske isprave od studenog »1075«, u kojoj se govori o zarobljenju neimenovanog hrvatskog vladara⁴⁰ i imajući očito u rukama stari registar splitske metropolije, odnosno original današnjega Supetarskog kartulara ,u kojemu se spominje kralj Slavac,⁴¹ na mjesto neimenovanog zarobljenog hrvatskog vladara u splitskoj ispravi smjestio upravo Slavca iz Supetarskog kartulara. To vrijeme omeđio je Lucius između kralja Petra Krešimira IV, čiji datum i uzrok smrti nisu poznati, i Zvonimira, a to iz jednostavna razloga što se spominje da je Petar Krešimir vladao još 1073, a zarobljenje hrvatskog vladara 1075, kada Zvoni-

³⁶ L. Katić: Naseljenje starohrvatske Podmorske župe, str. 159.

³⁷ J. Lučić: »V. Novak — P. Skok, Supetarski kartular (prikaz)«, *Historijski zbornik*, VI, Zagreb, 1953, str. 85.

³⁸ N. Klaić: »Historijska uloga Neretvanske kneževine u stoljetnoj borbi za Jadran«, *Makarski zbornik* I, Makarska, 1970, str. 126.

³⁹ Dosada najbolju arheološku, historijsko-topografsku, paleografsku i lingvističku analizu kartulara sačinili su V. Novak i P. Skok u djelu: *Supetarski kartular*, JAZU, knj. 43, Zagreb, 1952.

⁴⁰ F. Rački: *Documenta...*, str. 99.

⁴¹ V. Novak — P. Skok: *Supetarski kartular*, str. 196, bilj. 23, gdje je navedena i literatura o kralju Slavcu.

mira već nalazimo na hrvatskom prijestolju, pa zaključuje: »Ex quibus Slavizum Regem inter Cresimirum et Zuonimirum ponendum constat«. ⁴²

Ovu prvu kronološku tabelu hrvatskih vladara druge polovice XI. stoljeća i autoritet njezina tvorca Luciusa slijedila je gotovo sva potonja historiografija do početka četrdesetih godina XIX. stoljeća. Naime, i D. Farlati, koji je imao u ruci predložak, prihvaća Luciusovo stanovište, a Supetarski kartular naziva Liber membranaceus Capituli Spalatensis. ⁴³ Istog je mišljenja i F. Carrara, no uz to i zaslužan što je prvi u cjelosti objavio sadržaj Supetarskog kartulara. ⁴⁴

I najeminentniji predstavnici hrvatske historiografije od Račkoga ⁴⁵ do Barade slijede autoritet Luciusa i svi odreda pridaju Slavcu vrijeme između Petra Kreišmira IV i Zvonimira, odnosno između godine 1073. do 1705. To su: Kukuljević, ⁴⁶ Mesić, ⁴⁷ Smičiklas, ⁴⁸ Kaer, ⁴⁹ Poparić, ⁵⁰ V. Klaić, ⁵¹ Virag, ⁵² Gruber, ⁵³ Šišić, ⁵⁴ Perojević, ⁵⁵ i još neki iz novijeg vremena: Ostojić, ⁵⁶ Lj. Karaman, ⁵⁷ Šidak, ⁵⁸ Katić. ⁵⁹

Prva temeljna pogreška u koju je zapao Lucius i njegovi sljedbenici pri situiranju Slavčeva vremena uvjetovana je neoprezom, a odatle i uvjerenjem da je sastavljač kartulara događaje koji se u njemu spominju porredao kronološkim redom. Druga pogreška stvorena je tvrdnjom da je Slavac svakako Zvonimirov prethodnik, budući da se o njemu govori u kartu-

⁴² I. Lucius: *De regno...*, str. 85.

⁴³ D. Farlati: *Illyricum sacrum* III, (1768), str. 140—142, 145—6.

⁴⁴ F. Carrara: *Archivo capitolare di Spalato*, Spalato, 1844, str. 51—69.

⁴⁵ F. Rački: *Dopunci i ispravci za stariju povijest hrvatsku* II; »O zarobljenju hrvatskog kralja Slavca 1075. godine«, *Rad JAZU* 19, 1872, str. 91—97. Isti, »Borba južnih Slavena za državnu neodvisnost u XI vijeku«, *Rad JAZU* 28, 1874, str. 147—157.

⁴⁶ I. Kukuljević: *Codex diplomaticus* I, 1874, str. 148.

⁴⁷ M. Mesić: Dmitar Zvonimir, kralj hrvatski, *Rad JAZU* 39, 1887, str. 10, 122.

⁴⁸ T. Smičiklas: *Povijest hrvatska* I, Zagreb, 1882, str. 251.

⁴⁹ P. Kaer: »Dvije opatije sv. Petra Gumajskoga i sv. Stjepana de Pinis u staroj spljetskoj nadbiskupiji«. Prilog k *Bullettino di arheologia e storia dalmata* XIII, Split, 1890, str. 13, 22, 31, 34.

⁵⁰ B. Poparić: *O pomorskoj sili Hrvata za vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1899, str. 97, 107—108.

⁵¹ V. Klaić: *Kralj Dmitar Zvonimir i njegovo doba*, Zagreb, 1876, str. 6. Isti *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća* I, Zagreb, 1899, str. 212.

⁵² A. Virag: »O kralju Slaviću i Amiku«, *Nastavni vjesnik* VIII, Zagreb, 1900.

⁵³ D. Gruber: »Slavić, kralj hrvatski«, *Prosvjeta*, god. XIV, br. 9—12, Zagreb, 1906.

⁵⁴ F. Šišić: »O podrijetlu i zasuzenju hrvatskog kralja Slavića«, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, N. S. sv. VII, Zagreb, 1904. Isti, *Hrvatska povijest* I, Zagreb, 1906, str. 65. Isti, »Hrvatski kralj Slavić«, *Priručnik izvora* I, str. 255—263.

⁵⁵ M. Perojević: »Je li Slavac bio hrvatski kralj«, *Jutarnji list*, Zagreb, 24. XII. 1933.

⁵⁶ I. Ostojić: »Kada je osnovan samostan sv. Petra u Selu«, *Starohrvatska prosvjeta*, III serija, sv. 7, Zagreb, 1960, str. 149, 151. Ostojić zastupa mišljenje da su događaji opisani u kartularu poredani kronološkim redom.

⁵⁷ Lj. Karaman: »Još o hrvatskom kralju Slavcu«, *Zgodovinski časopis* VI—VII (Kosov zbornik), Ljubljana, 1953.

⁵⁸ J. Šidak: *Historija naroda Jugoslavije* I, str. 238.

⁵⁹ L. Katić: »Jura sancti Petri de Gomay — Supetarski kartular«, *Starohrvatska prosvjeta*, III ser., sv. 4, Zagreb, 1955, str. 185.

laru na tri mjesta prije Zvonimira, i treća, što se nije uočilo da se događaji u vezi sa Slavcem moraju povezati s vremenom oko godine 1090, kada je samostan uz crkvu sv. Petra u Selu bio građen ili možda dogotovljen.

Ovu krupnu ne toliko zagonetku koliko zabludu otklonio je godine 1932. M. Barada svojim poznatim djelom »Dinastičko pitanje u Hrvatskoj XI stoljeća«. Temeljitim analitičkim pristupom kronologiji događaja u Supetarskom kartularu došao je do ispravna zaključka, da se vrijeme kralja Slavca moraju uzimati devedesete godine XI. stoljeća, a ne kao što je mislio Lucius, pa se radi toga otkrića slavodobitno izrazio: »Evo na kakvom čvrstom temelju stoje sve date i epopeje naše historiografije o Slavcu! Lucius našao je da je to bio 'Slavizo rex', a videći prazninu u dokumentima između 1073. i 1075. on ga je prosto tu ugurao«.⁶⁰

Ovu Baradinu kronološku promjenu prihvatio je i V. Novak «... tako da se njome orjentirala najbolja studija koja je napisana o Supetarskom kartularu, a koju je nakon dvadeset godina napisao Viktor Novak i Petak Skok«.⁶¹

Godine 1953. Lj. Karaman nastojao je osporiti Baradine tvrdnje, iznoseći kao protuargument da je Barada datum posvećenja crkve sv. Petra u Selu 1080. godine uzeo za datum izgradnje, te da je samostan, uz kojega je povezano ime kralja Slavca, građen kad i crkva, a ne kasnije kao što je tvrdio Barada. Drugim riječima, Slavac se prema Karamanu morao nalaziti na hrvatskom prijestolju prije 1083. godine,⁶² što može pretpostavljati i vrijeme u kojemu ga je gledao Lucius, odnosno tada kada su Normani zasigurno vladali jednim dijelom hrvatskog primorskog pojasa, kao što je to dokazao S. Gunjača.⁶³

Karamanovo obrazloženje prihvatio je i J. Šidak,⁶⁴ a potom i Lovre Katić.⁶⁵ Tu argumentaciju moramo ovdje iznijeti, da bismo pomoću nje, a protiv nje, obrazložiti naš sud i situirali Slavca u vrijeme koje mu je pripadalo. Prije nego je odao priznanje Karamanu što je povratio Luciusov autoritet, smještajući kralja Slavca na staro mjesto između Krešimira i Zvonimira, oslobađajući ga tako žiga normanskog ropstva,⁶⁶ Katić piše: »Napokon Karaman zaključuje, da su i crkva i samostan sv. Petra Gumajnskoga stariji od godine 1080., jer crkva je nastala zajedno sa samostanom, a premda je crkva posvećena 1080. godine, to ne znači, da ona nije prije postojala, jer crkva se ne posvećuje čim se sagrađi. Da to bolje utvrdi, navodi dva primjera: Katedrala u Zagrebu posvećena je 1217. godine, a već potkraj XII stoljeća u njoj su se pokapali biskup, dakle je sagrađena mnogo prije, nego je posvećena. Šibenska katedrala posvećena je godine 1555, dok darivanja i ostavštine za nju pritiječu 1402. Tako je bilo i sa sv. Petrom Gumajskim; darovštine i kupnja mogu biti prije 1080. godine, kada je crkva posvećena. Ja ću dodati: ako 1080. pri posvećenju crkve nadbiskup pita 'pro datis

⁶⁰ M. Barada: *Dinastičko pitanje u Hrvatskoj XI stoljeća*, Zagreb, 1932, str. 180.

⁶¹ S. Gunjača: *Ispravci i dopune III*, str. 15.

⁶² Lj. Karaman: »Još o hrvatskom kralju Slavcu«, *ZČ VI—VII*, Ljubljana, 1952/53., atr. 264—268.

⁶³ S. Gunjača: *Ispravci i dopune III*, str. 1—12.

⁶⁴ J. Šidak: *Historija naroda Jugoslavije I*, str. 238.

⁶⁵ L. Katić: *Jura sancti Petri de Gomay*, str. 185.

⁶⁶ *Ibidem*, str. 186.

eiusdem ecclesiae', a Petar izjavljuje, da daje sve, što je kupio od sv. Stjepana do Solina i do vinograda Tilsto Cosse, to znači, da je prije 1080. godine Petar kupio i one zemlje, koje mu je kralj Slavac dosudio naravno već prije 1080. godine... Dakle, za ono što Petar daje u 1. točki, koja je datirana godinom 1080. pri samoj posveti crkve, za to u točki 6, gdje dolazi na pozornicu Slavac potanje dokazuje kako je dobio. Ovo, što se dokazuje u točki 6, prethodilo je točki 1, tj. Petar je prije 1080. godine dobio sve ono, što dariva godine 1080. To se jasno vidi, jer 1080. citira i datira sve ono, što sadržava točka 6 Kartulara, a kako je te zemlje u točki 6 dosudio Petru kralj Slavac, to je on bio kralj svakako prije godine 1080, a ne devedesetih godina XI stoljeća. Lucius ga je dakle dobro postavio prije Zvonimira«. ⁶⁷

Prvo, Katićeva tvrdnja ne može imati potvrdu u argumentu da je crkva sv. Petra u Selu bila posvećena kasnije od izgradnje, »jer crkva se ne posvećuje čim se sagradi«, kaže Katić, kao i tvrdnja da je za sve crkve moglo vrijediti univerzalno pravilo posvećenja, bez obzira na veličinu građevine. Drugo, opravdane su već poznate tvrdnje historičara da predmeti nisu uneseni u kartular kronološkim redom — premda postoji stanovit sistem izlaganja, pa otpada Katićev argument da je radnja koja je opisana u točki 6 prethodila onoj u točki 1 kartulara. Točno je, naime, da se u obje točke, pored ostalog, govori kako Petar Crni dariva novoposvećenoj crkvi posjede što se nalaze oko nje, od međe splitske crkve do Solina i od morske obale do vinograda Tustokose, ali se u točki 6, u kojoj se spominje Slavac, nakon posvete crkve 1080. godine, kaže, da je od tada prošlo mnogo godina kada je Petar obolio, bez nade za ozdravljenjem, pa se bolestan zavjetovao, ozdravi li, da će se zarediti u crkvi sv. Petra apostola i obući habit sv. Benedikta. Petrove riječi »post multorum annorum curricula« nedvojbeno upućuju na zaključak da je prošlo mnogo vremena od posvete crkve do Petrova oboljenja. Uvid u daljnji tekst točke 6 kartulara upućuje na još nešto. Naime, budući da je Petar ozdravio »post multorum annorum curricula« on je na savjet nadbiskupa Lovre i ostalog klera zaredio sinovca Grgura za opata (»... consilio et auditorio Laurenti archiepiscopi ceterorumque clericorum in supra nominata ecclesia domnum Gregorium nostrum nepotem abbabet ordinavimus...«), što znači da je samostan već tada bio gotov, a ne da se tek tada počeo graditi, kao što je tvrdio Barada. ⁶⁸

Tekst u točki 6 nadalje upućuje da su se počele graditi kuće za samostance, zasigurno poslije završetka samostana, i da su ti samostanci još namumili sagraditi selište za samostansku poslugu na obližnjem brdašcu, ali se tome usprotivio neki Vučina i dvornik Prodan sa svim Tugaranima, govoreći: »Nije ti dozvoljeno izgrađivati selište na brdašcu jer je ono naše«, na što im Petar Crni odgovori: »Dolina i brdo počev od Solina do Zatilja sve je to moje, jer sam to kupio od Miroslava pred valjanim svjedocima«. Neposredni nastavak teksta u ovoj točki 6 glasi: »Attigit eo tempore uenire in nostris portibus Slauizo rex et Petrus banus, nec non Sarubba causa discordia que erat inter Slauizo et Lubomiro. Vnde uocauerunt nos ante hos nominatos uiros omnes Tugarani; residentibus in ecclesia beati Petri que sita est in Olmisi, scilicet coram Slauizo nec non Petro et Sarubba, ceperunt altercare, et ita nobis iudicauerunt«. ⁶⁹

⁶⁷ L. Katić: *Jura sancti...*, str. 185.

⁶⁸ M. Barada: *Dinastičko pitanje...*, str. 180.

⁶⁹ Novak—Skok: *Supetarski kartular*, str. 215.

Bjelodano se ovdje dokazuje da se Slavac javlja dosta godina poslje posvete crkve 1080. godine, nakon dovršetka samostana i već uhodanog samostanskog života u njemu, u vremenu dakle kad ti samostanci vode spor zbog gradnje selišta za svoju poslugu na Glavici. Ako se tome doda i činjenica da je Zvonimir bio ban u doba kraljevanja Petra Krešimira IV, slijedilo bi, prema tvrdnjama o Slavčevoj pojavi između 1073. i 1075., da je Zvonimir bio Slavčev ban. Kako se Slavac spominje u podmaklom vremenu »post multorum annorum curricula« uz bana Petra, nepobitan je dokaz da ga moramo tražiti u drugom vremenu, ali nesumnjivo isto tako na hrvatskom kraljevskom tronu.

Rekapitulacijom iznesenih stanovišta o kronologiji hrvatskih vladara druge polovice XI. stoljeća i sadržaja točke 1 i naročito točke 6 Novakove podjele teksta Supetarskog kartulara, slobodni smo iznijeti slijedeće:

a) Barada je potpuno ispravno izvršio korekturu u kronologiji hrvatskih vladara druge polovice XI. stoljeća i kralju Slavcu odredio vrijeme nakon posvete crkve sv. Petra u Selu god. 1080., čime je uklonio zabludu koja je u tom fenomenu dominirala od Luciusa do Šišića, prema kojoj se Slavca tražilo između godine 1073. i 1075., odnosno u vremenu kada se posljednji put javlja Petar Krešimir i prvi put Zvonimir kao kralj.

b) Slavac se imenom i titulom javlja prvi put i to dosta kasno nakon posvete crkve sv. Petra, odnosno nakon što je Petar Crni »post multorum annorum curricula« obolio; nakon useljenja redovnika u samostan, odnosno u vrijeme spora koji je nastao između Tugarana i Petra Crnog prilikom gradnje selišta za samostansku poslugu na obližnjem brdašcu. To vrijeme od posvete crkve 1080. do vremena kada se javlja kralj Slavac nije bilo kraće, ali nemamo argumenata da je bilo i dulje, od deset godina.

c) Neprihvatljiva je Katićeva teza kojom zastupa mišljenje da je radnja u točki 6 prethodila radnji u točki 1 Novakove podjele teksta Supetarskog kartulara. Isto tako, labavi su argumenti Karamana i Šidaka, pomoću kojih su pokušali pojavu Slavca vratiti u vrijeme prije 1083. godine.

d) Namjerno smo odustali od analize preostalog materijala koji spominje Slavca, budući da je to za naš predmet od drugorazrednog značenja, ali je bilo neminovno spomenuti ono najbitnije, jer se upravo oko Slavčeve pojave i imena u tom vremenu i prostoru traži novoga gospodara na Poljičkom primorju od druge polovice XI. stoljeća nadalje.

Ako je Baradina knjiga »Dinastičko pitanje u Hrvatskoj XI stoljeća« dotadašnju hrvatsku historiografiju u predmetu o kronologiji hrvatskih vladara XI. stoljeća rasteretila velike zablude, ona je isto tako na drugoj strani načela jedno od najznačajnijih pitanja ranosrednjovjekovne hrvatske povijesti — pitanje granica između Hrvatske države i Neretvanske kneževine u XI. stoljeću. A to samo zato što je Barada Slavca proglasio neretvanskim vladarom (kraljem), nakon čega su o tome napisane mnoge rasprave i vođene polemike.

I prije pojave ove Baradine knjige napisano je dosta o prošlosti kraja između Cetine i Neretve, u povijesti nazivanog različitim imenima (za teritorij: Arenta, Paganija, Maronija, Neretvanska oblast, Kneževina, Krajina, a za njezine stanovnike: Arentini, Pagani, Mariani, Neretljani...).

Daleko smo od potrebe i namjere da ulazimo u prošlost toga kraja, jer ona ne zadire u naš predmet sve tamo do sredine XI. stoljeća, kada su Neretvani, kako misli Barada i njegovi sljedbenici, zasigurno protegli svoju zapadnu granicu na desnu obalu rijeke Cetine, »sve do splitskog kotara (do Žrnovnice),⁷⁰ kako kaže N. Klaić. A to onda znači da se Poljičko primorje, smješteno rijeci Žrnovnici na istok, nastavlja Klaićeva, »ako ne prije, a to svakako u XI st. . . nalazilo u granicama Neretvanske kneževine, vlast čijih je vladara u to vrijeme sezala do obronaka Mosora. U doba Zvonimira neretljanska su sela Tugari, Nakle, Srinjine, Vukići i neka druga u tom kraju«,⁷¹ zaključuje N. Klaić.

Na kakvim temeljima počiva ova teorija začeta u spomenutom Baradinu djelu i do danas uporno branjena od njezina najvećeg pobornika N. Klaić? Kakvim joj se protudokazima možemo suprostaviti želimo li pokazati njezinu neodrživost? No prije nego pređemo na konkretan slučaj potrebno je kazati slijedeće: Još godine 1928. Barada je u djelu »Topografija Porfirogenetove Paganije« na temelju careva izvješća i mišljenja u dotadašnjoj literaturi⁷² zauzeo stanovište da je Neretvanska oblast u XI. stoljeću bila sastavnim dijelom Hrvatske države, ali je imala »i neki izuzetan položaj spram hrvatskog kralja, što potvrđuje osim naslova 'dux' još i to, da je on imao svoje vlastite vojnike«. ⁷³ Barada »Mariane« smatra samo stanovnicima otokâ, a kronologije se drži kao i njegovi prethodnici, rekavši: »Istom u XI st, javlja se 'Rusinus' qui est morstici', brat kralja Slavca, posjednik zemalja u Trsteniku čije je sijelo bilo u Omišu, i za njim 'Jacobus morsticus' i 'Marianorum dux' u službi kralja Zvonimira i Stjepana II«. ⁷⁴

⁷⁰ N. Klaić: *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, str. 479.

⁷¹ Ibid.

⁷² Očito se iz Baradina teksta vidi suglasnost sa Šišićevim stavom kojim je oštro reagirao na tvrdnje G. Novaka (*Hvar*, Beograd, 1924, str. 41.) da su Neretvani u XI. i XII. st. priznavali samo vrhovnu vlast Bizanta. Šišić kaže: »Što Grga Novak (*Hvar* 40—45) od Neretljanske oblasti, a ostrva Visa, Brača i Hvara napose, hoće da učini neke ruke pomorsku nezavisnu vlast u IX i X vijeku, velika je zabluda. Nije potrebno imati na raspolaganju 'izvora', da se Brač, Hvar pa i Vis, koja žitelji hrvatske obale između Trogira i Splita i Omiša imaću (i imaju) uvijek pred očima, nikad nijesu mogla oteti i političkom i ekonomskom utjecaju ovoga kopna, i kadgod bi se na tom kopnu organizovala jača vlast, a onda su silom prilika morali pasti u interesnu sferu toga kopna. Najzad treba i to kazati, ako Neretljanska oblast i nije sastavni dio (tj. niz županija) države Hrvatske IX i X vijeka, ipak je ona vazda bila kao neki apendiks Hrvatske, dok se na početku XI. vijeka nije potpuno s njome ujedinila. Gotovo svako ratovanje Neretljana u IX i X vijeku bilo je bud u tješnjoj bud u slabijoj vezi s hrvatskim ratovanjem. S ostalim južnodalmatinskim Slovenima, pa i sa Srbijom, Neretljanska oblast nije imala baš nikakve veze (kako izlazi iz vrela). Samo njezino žiteljstvo bilo je vazda i uvijek potpuno identično, pa i svojim čakavskim dijalektom; tako se i u tome razlikuje Neretljanska oblast od ostalih južnodalmatinskih i srpskih oblasti«. (Šišić: *Povijest Hrvata*, str. 413, n. 21.)

Grga Novak se doduše nakon 36 godina (*Hvar kroz stoljeća*, Zagreb, 1960, str. 45—6.) odrekao svoga prvotna stava i zapisao: »Tokom XI st., kada se bila već i Hrvatska i Dalmacija oslobodila mletačke vlasti, i kralj Petar Krešimir IV bio kralj i jedne i druge, ušla je Neretljanska oblast a s njom i otok Hvar u sklop hrvatske države, u kojoj je proživljavala i propast njenih narodnih vladara i njezino prihvaćanje ugarskih Arpadovića za hrvatske kraljeve god. 1102. U Hrvatskoj državi za kraljevanja Zvonimira stoji na čelu Neretljana 'pomorski vojvoda' (dux Marianorum)«.

⁷³ »Topografija Porfirogenetove Paganije«, SP, N. S. II/1—2, 1928, str. 53.

⁷⁴ Ibid.

Međutim, četiri godine kasnije, nakon temeljita uvida u Supetarski kartular, Barada je u »Dinastičkom pitanju« (str. 176) odustao od prvotna stava da je Neretvanska oblast u XI. stoljeću bila sastavnim dijelom Hrvatske i odvažio se na tvrdnju: »Iz dokumenata jasno slijedi da su Neretljani bili neovisni i samostalni ne samo u IX i X st. nego i u drugoj polovici XI st.«.

Kada je, kako vidimo, »osigurao« političku samostalnost Neretvanskoj oblasti i u XI. stoljeću, Barada je išao za tim da joj imenuje i vladara, u čemu mu je, nesumnjivo, potporom bila isprava s kojom se susreo u vatikanskoj biblioteci, a to je onaj isti dokument što se nalazi među ostalim u kartularu benediktinske opatije⁷⁵ na otoku Tremeiti u Jadranskom moru. Isprava počinje mjesecom lipnjom 1050. god., a dio njezina teksta — za nas važnog — glasi: »Quapropter ea Iohanne preptirer et monaheus una cum domino Berigui, audocatore meum rex Marianorum, et cum alliis iuppanis qui supter scripti sunt, afferro atque trado me et ipsam sanctam Dei ecclesiam«... Tekst se nastavlja izvješćem da ga je pisao Falco, svećenik i notar na otoku Tremeiti, a završava potpisnicima isprave: »Ego Berigoy testis iudex Marianorum, Radabano iuppano testis, Bodidrago iuppano testis, Tishano settimico testis, Sedrago iuppano testis, et omnes Maranos testes«.⁷⁶

Citirani dio teksta isprave dao je povoda Baradi da konstantira: »Ovaj dokument, makar i bio prepis, autentičan je i od velike važnosti. Tu nalazimo novoga, do sada nepoznatoga, u svemu samostalnoga vladara Neretljana Berigoja. On se potpisuje istima nazivom 'iudex' kao i njegov dvjesto godina stariji prethodnik Družak, dok ga pisar isprave Falco u tekstu zove 'rex'. Jer je isprava datirana lipnja mjeseca god. 1050, to i po njoj vidimo da je u to doba, sve do u drugu polovicu XI st. Neretljanska oblast bila samostalna država, a njeni stanovnici zvani Mariani. K tomu, po ovom dokumentu postaju jasnije ostale Neretljanske ličnosti, a spominju se u drugoj polovici XI st. Poznati su nam iz toga vremena tri glavne ličnosti: Jacobus morsticus ili dux Marianorum, Rusinus morsticus sa bratom 'Slavizo rex'«.⁷⁷

⁷⁵ Iz te glasovite opatije koja je djelovala od XI. do XIV. st. sačuvan je u tri primjerka (kopije) isto tako značajan kartular. Najstariji je onaj Vatikanski, u kojemu je Barada i našao ovu ispravu. Pisan je beneventanom XIII st. Ostala dva primjerka mlađa su i nalaze se u napuljskoj biblioteci nazionale.

⁷⁶ M. Barada: Dinastičko pitanje u Hrvatskoj XI stoljeća, str. 117.

⁷⁷ Isto, str. 177—8. Točno je naime da se ove tri ličnosti druge polovice XI. st. Jakov, Rusin i Slavac spominju u raznim ispravama. Tako se Jakov kao »morsticus« spominje tri puta: u darovnici kralja Zvonimira samostanu sv. Benedikta u Splitu, u kojoj Jakov obnaša ulogu kraljeva odaslanika i uvoditelja u posjed darovanih zemalja, koju ispravu Rački, držeći je falsifikatom, datira godinom 1076/8. (Doc. str. 113); u darovnici iz godine 1078. kojom splitski nadbiskup dariva župu Cetinu, gdje Jacobus morstici ima ulogu svjedoka (Doc. str. 117); u ispravi iz godine 1089. kojom kralj Stjepan II potvrđuje opaticama sv. Benedikta u Splitu spomenutu Zvonimirovu darovnicu, gdje se Jacobus morstici također javlja kao svjedok (Doc. str. 148—149). Jakov se u Supetarskom kartularu spominje više puta i to kao »marianorum dux«.

O Rusinu, bratu Slavčevu, međutim, nemamo spomena ni u jednoj ispravi, već samo u Supetarskom kartularu i to na dva mjesta: jednom kao svjedok (Doc. str. 135), a drugi put kao darovatelj zemalja u Trsteniku, u Poljičkom primorju (Doc. str. 98). Isto tako Slavac se javlja jedino u Sup. kart. na nekoliko mjesta, ali ne pod naslovom »morsticus« ili »iudex Marianorum« nego »rex« kao i Zvonimir.

Spomenuti izvod iz teksta isprave izmamio je i ovaj Baradin zaključak: »Vidili smo da je Berigoj 'rex Marianorum', tad i Slavac može da bude 'rex' Neretljana, što se nekako može da zaključi iz drugih činjenica.«⁷⁸

Upravo zbog činjenica što se Rusin, a potom njegova žena i brat mu Slavac, javljaju kao darovatelji svojih posjeda u Trsteniku crkvi sv. Petra u Selu, Barada je, davši Neretvanskoj oblasti političku samostalnost i vladare u XI. stoljeću, krenuo još smionije, pa je granice Neretvanske oblasti pomakao na desnu obalu rijeke Cetine, na Poljičko primorje, napisavši o tome slijedeće: »Po spomenutom kartularu vidi se da je teritorij Neretljana zahvaćao i neke predjele na desnoj obali ušća Cetine. Crkva sv. Petra bila je na teritoriju Neretljana. Ta njoj na zapadu prema Splitu ima svoj posjed Rusin i brat mu Slavac. U zemljišnim prepirkama sudi Jakov i Slavac. Jakov u prepirci Petra Crnoga sa Miroslavom, a poslije Slavac u raspravi istoga Petra sa Tugaranima za istu stvar, a dapače Slavac i residira u Omišu, na teritoriju Neretljana. Po svemu, Rusin je Neretljanin tad i Slavac.«⁷⁹

Upornost Marka Perojevića godinu dana kasnije (1933) da pod svaku cijenu ospori Baradine tvrdnje, nije postigla željeni cilj. Bio je to zapravo samo novi pokušaj nemoći oživljavanja tradicionalnog shvaćanja o kronologiji hrvatskih vladara druge polovice XI. stoljeća i vraćanja Slavca na hrvatski kraljevski tron između Krešimira IV i Zvonimira. U pogledu naziva »morsticus« i »Marianorum« suglasan je s mišljenjem Bare Poparića,⁸⁰ da je »morsticus«, kako kaže, »admiral hrvatske ratne mornarice, dakle jedan od dostojanstvenika hrvatskog kraljevstva...«, a 'Mariani' označuju primorce ili, bolje, pomorce, tj. vojnike na ratnim brodovima.«⁸¹

Ipak, valja priznati da je Perojević neosporno u pravu kad Baradi predbacuje što je »velikodušno ustupio Neretljanima dio hrvatskog teritorija na desnoj obali ušća Cetine kod Omiša.«⁸²

Čvrste Baradine kronološke rezultate i tezu o Slavcu kao vladaru Neretvana⁸³ prihvatio je potkraj Života i F. Šišić, odajući Baradi priznanje za nepobitan dokaz da mormanskog ropstva nije mogao dopasti neretvanski »velikaš Slavac«, ali je i dalje ostao na snazi njegov prvotni stav da je Neretvanska oblast najkasnije oko 1020. godine postala integralnim dijelom Hrvatske države i u njoj ostala kroz sva naredna stoljeća.⁸⁴

Na sličan način, ali još dosljednije, prihvaćajući gotovo sve Baradine koncepcije (izuzme li se teritorij u kojega nije dirao, nego izričito navodi Poljica ili Poljičko primorje, kada je u kartularu spominjao Jakova, Rusina i Slavca), čini dvadeset godina kasnije i Viktor Novak, napisavši: »Tako se u tom izvodu spominje kralj Slavac i ban Petar — koji su na žalbu Tugarana čitav prostor presudili, kao što je poznato, u crkvi sv. Petra u Priku, kraj Omiša. Slavac je očigledno bio neretljanski vladalac, onako isto kao što je bio i rex et iudex Marianorum Berigoj. Znači da se upravo tom činjenicom vladanje kralja Slavca stavlja u vrijeme poslije 1090. godnie, a to

⁷⁸ M. Barada: *Dinastičko pitanje*, str. 183.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ B. Poparić: *O pomorskoj sili Hrvata za vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1899, str. 128—133.

⁸¹ M. Perojević: »Je li Slavac bio hrvatski kralj«, *Jutarnji list*, Zagreb, 24. XII, 1933, str. 26—27.

⁸² Ibid.

⁸³ F. Šišić: *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, str. 138, n. 50.

⁸⁴ F. Šišić: *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, str. 483.

nije uopće pretpostavljala hrvatska historiografija, stojeći pod utjecajem prvih zaključaka Ivana Luciusa — Lučića. Objavljivam je nekih novih podataka iz kartulara benediktinske opatije sa otoka Tremiti, koji se nalaze u Vatikanskoj biblioteci, povezao je M. Barada dosljedno u čitav splet dinastičke kronologije i dao nove ispravne korekture dotadašnjem redu hrvatskih vladara u XI st., a neretljanske vladare prikazao u drugom svjetlu.⁴⁵

Nakon Perojevića, Lj. Karaman prvi se odvažio da ospori Baradine i Novakove tvrdnje o teritorijalnom suverenitetu neretvanskog vladara na desnoj obali Cetine. U tome je, valja priznati, djelimice i uspio, držeći ispravnim da je ne samo sporni zemljišni prostor Cetini na zapad, već i cijela Neretvanska oblast bila u sklopu Hrvatske (i Dalmacije) u XI. stoljeću. Evo tog obrazloženja: »Konačno Slavac vrši vladalačku sudačku vlast s one strane rijeke Cetine, dakle na teritoriju hrvatske države, a ne u neretljanskom kraju. Najbolju potvrdu da je poljičko primorje pripadalo hrvatskom kralju imamo u pasusu sv. Petra (izvod br. 98). Kralj Zvonimir je bio dao svome ujcu Strezi da pobire daću sa hrvatskih zemalja na obroncima Mosora u poljičkom primorju. Streza je svojatao tim povodom neku zemlju koju je Petar Crni bio nabavio od privatnih vlasnika, pa je Petar poveo te vlasnike kao svjedoke pred kralja u Šibenik i dobio potvrdu svoga prava vlasništva«.

»S druge strane, ako prihvatimo Baradino i Novakovo mišljenje, da je Slavac neretljanski vladar iz samog kraja XI stoljeća, to je ovaj kraj ušao u sklop hrvatske države i to za sva kasnija stoljeća...«⁴⁶ »Ali ima nešto što je važnije i presudnije«, nastavlja Karaman, »a to je da se ukazuje na to, da je neretljanski kralj već mnogo godina prije, to jest u vrijeme knezova Jakova i Rusina, župana 'morskih' (morsticus) a navodnih prethodnika samostalnog vladara Neretljana, Slavca bio ušao u sklop hrvatske države...«⁴⁷

Navedene i ostale Karamanove tvrdnje oduševile su Lovru Katića, pa je o tome kazao: »Tako je Karaman povratio povjerenje Luciusa, te nije potrebno razbijati glavu, kako neretvanska oblast dobiva moguću granicu preko Cetine, a i kralj Slavac zauzimalje svoje staro mjesto u nizu hrvatskih kraljeva između Petra Krešimira i Zvonimira, te se Petar Krešimir oslobađa normanskog ropstva«.⁴⁸

I, naposljetku, čiju su vlast (hrvatsku ili neretvansku) u XI. stoljeću priznavali žitelji i prostor na desnoj obali Cetine, neizostavno valja spomenuti tvrdnje Nade Klaić. Ovo tim više što su te tvrdnje tako uporne i eksplicitne, ne samo o pripadnosti poljičkog primorskog područja Neretvanskoj oblasti (ona je štoviše naziva državom)⁴⁹ već i zbog određivanja njezine zapadne granice na rijeci Žrnovnici. N. Klaić tvrdi: »Ovdje nas prije svega mora zanimati pitanje čiju političku vlast priznaju stanovnici poljičkog primorja u XI stoljeću. Odgovor na to pitanje daje posebno sam kartular sv. Petra. U kartularu se, naime, u doba Petra Crnoga spominju kao suci: Jakov, 'Marianorum dux', Slavizo rex, i Suinimir rex«.

»Pri analizi ovih podataka treba naglasiti: 1. da je Petar Crni zamolio Jakova da bude prisutan raspravi s Miroslavom; 2. da su Tugarani pozvali Petra Crnog pred Slavca na sud i 3. da je Petar Crni išao u Šibenik pred

⁴⁵ V. Novak — P. Skok: *Supetarski kartular*, str. 196—197.

⁴⁶ Lj. Karaman: »Još o hrvatskom kralju Slavcu«, str. 266—267.

⁴⁷ Lj. Karaman: »Još o hrvatskom kralju Slavcu«, str. 266—267.

⁴⁸ L. Katić: »Jura sancti Petri de Gomay«, str. 186.

⁴⁹ N. Klaić: »Problem Slavca...«, str. 133.

Zvonimira da taj presudi u sporu sa Strezom. U sva tri slučaja presuđuje ona vlast, koja je na dotičnom teritoriju nadležna, dakle u poljičkom primorju neretljanski vladar, a u Solinu hrvatski kralj. Kompetencije su tih samostalnih vladara oštro odijeljene, pa Petru Crnom nije palo na pamet da za sporove na poljičkom teritoriju potraži Zvonimira ili solinskom (kliškom) neretljanskog vladara.⁹⁰ To drugim riječima znači, kaže u zaglavlku N. Klaić, »... na teritoriju samostana sv. Petra u Selu nadležna su u doba osnivanja dvije vlasti: hrvatska (u Solinu) i neretljanska u poljičkom primorju.«⁹¹ Da bi još jače potkrijepila svoje stanovište, ona uz druge argumente upozorava i na lokalitet crkve sv. Petra u kojoj Slavac sudi. A o samom suđenju i lokalitetu crkve u Supetarskom kartularu (Novakov izvadak br. 6) uz ostalo stoji: »Vnde uocauerunt nos ante hos nominatos uiros omnes Tugarani, residentibus in ecclesia beati Petri que sita in Olmisi, scilicet coram Slauzo nec non Petro et Sarubba, ceperunt altercare nobiscum, et ita nobis iudicauerunt...«. Premda je očito da se crkva nalazi »in Olmisio« (u Omišu), N. Klaić kao prije nje Karaman⁹² i V. Novak⁹³ u prilog svojoj tezi iznosi slijedeće: »Upozoravam na činjenicu, koja je uostalom već poznata u historiografiji, da se ta crkva sv. Petra nalazila na desnoj obali Cetine, iako se grad Omiš nalazi na lijevoj obali. Kako se u izvoru kaže 'qui sita est in Olmisi', moramo iz toga zaključiti da se Omiš u XI st. nalazio i s jedne i s druge strane Cetine. I ta činjenica govori u prilog mišljenju da neretljanska kneževina nije svršavala na ušću Cetine.«⁹⁴

Na iznesene tvdnje N. Klaić o pripadnosti Poljičkog primorja Neretvanskoj oblasti reagirao je Lj. Karaman odobravajući stavom, ali kako je i dalje držao da je Slavac hrvatski kralj prije Zvonimira, i da je u Slavčevo vrijeme Neretvanska oblast bila sastavnim dijelom Hrvatske države, on se dosjetio čudnom rješenju: »nije pak presudno u spornom pitanju to što su Tugarani pozvali Petra Crnog pred Slavca na sud jer je po mojem mišljenju u Slavčevo doba neretljanski kralj već bio ušao u sklop hrvatske države, pa je prema tome Slavac bio nadležan da sudi o zemlji između Cetine i Žrnovnice, bez obzira da li je samo neretljanski vladar ili hrvatski kralj.«⁹⁵

Ostavimo po strani ostala mišljenja i tvrdnje o tome čijega je gospodara priznavao kraj između Cetine i Žrnovnice u drugoj polovici XI. stoljeća, a razmotrimo što se o tom pitanju može naći u Supetarskom kartularu, na koji se svi pozivaju. Pođimo od atributa »morsticus« i »dux Marianorum«.⁹⁶

Najprije Barada a onda za njim i drugi, na temelju isprave iz 1050. godine, u kojoj se navodi Berigoj kao rex i iudex Marianorum,

⁹⁰ N. Klaić: »Problem Slavca...«, str. 126—127.

⁹¹ Isto, str. 127.

⁹² Lj. Karaman: *Dalmacija kroz vjekove*, Split, 1934, str. 47.

⁹³ V. Novak — P. Skok: *Supetarski kartular*, str. 50, 197, 200.

⁹⁴ N. Klaić: »Problem Slavca...«, str. 132, n. 85.

⁹⁵ Lj. Karaman: »O nekim pitanjima hrvatske povijesti do XIII stoljeća«, *Historijski zbornik XV*, Zagreb, 1962, str. 263, n. 9.

⁹⁶ Zbrku je unio već F. Rački, koji je ove attribute smatrao sinonimima za primorskog župana (Documenta, str. 512, 520), dok su Šišiću to sinonimi za poglavice bivše Neretvanske oblasti, kojoj je tada sjedište bilo u Omišu, a na koju se po Šišićevu mišljenju odnosi i Tomin termin Maronia (Povijest Hrvata, str. 538—39). Šišićevo shvaćanje ovih naslova prihvatili su Barada i Klaićeva. Njihovo pravo značenje i pripadnost tek je temeljito obrazložio S. Gunjača (*Ispravci i dopune III*, str. 102—105).

odnosno *Marianorum*, zatim Jakov, te Rusin i Slavac u Supetarskom kartularu u vezi s vlasništvom zemalja u Trsteniku (Poljičko primorje) pod različitim nazivima »*Marianorum*« i »*morsticus*«, poistovjetili su ta dva izraza, što je, uz ostalo, kao konačan ishod rezultiralo pripajanjem kraja na desnoj obali Cetine Neretvanskoj oblasti. Drugim riječima, oba bi se pojma trebala odnositi na Neretvansku oblast, što je, prema našem mišljenju, neprihvatljivo, budući da izvori, prvenstveno Supetarski kartular, svojim sadržajem upućuje ne samo na različito značenje između ova dva pojma, već djelomično i na drugi lokalitet od onoga između Cetine i Neretve. Otpada nadalje i tvrdnja da se u nazivu »*morsticus*« ima tražiti zapovjednik — admirala hrvatske ratne mornarice, dakle jednog od dostojanstvenika hrvatskog kraljevstva, a u nazivu »*Mariani*« pomorce s ratnih brodova, kao što je već davno tvrdio Poparić⁹⁷ i Perojević.⁹⁸ Međutim, Perojević je u pravu kad kaže: »Od imenice 'more' došao je pridjev 'morski' a odatle polatinjeni 'morsticus', kao napr. 'breberticus' (bribirski), 'cetinisticus' (cetinski) 'corbaristicus' (krbavski) itd. (Doc. 117, 159)«. ⁹⁹ To potvrđuje i lingvistički ekspert P. Skok pri analizi Supetarskog kartulara, kazavši da je *morsticus* latinski adjektiv od slavenskoga adjektiva *morts* — »*morski*«, a piše se i *moristicus*.¹⁰⁰

Gdje, dakle, i u kojoj ulozi treba tražiti našeg »*morsticus*« odnosno »*Moristicusa*« koji se u Supetarskom kartularu javlja ravno osam puta: u Novakovu izvratku br. 5 — »*Jacobus Marianorum ducem cum suis militibus*«; br. 34 — »*ante presentiam Jacobi Morstici*«; broj — 35 »*coram eidem Jacobo Morstico*«; br. 59 — »*coram Morstico Rusino*«; br. 72 — »*recordacionem facio ego rusinus qui et Morsticus*«; br. 73 — »*post mortem prefati Moristicusa*« koji se u Supetarskom kartularu javlja ravno osam puta: u »*Rossene morsticus prius donavit*. — »*Post mortem ipsius Rossene Moristici*«. ¹⁰¹

Razlika u značenju pojma »*Marianorum*« (koji se javlja samo jednom i to u izvratku br. 5) i osam puta navedenog pojma »*morsticus*« odnosno »*moristicus*« je više nego očita. Naime, pojam »*Marianorum*« prati akuzativ atributa »*dux*«, a pojam »*morsticus*« lišen je bilo kojeg atributa. Tu prvu sadržajnu diferenciju potkrepljuje i prevedeni pojam Porfirogenetove »*Parathalassie*« na hrvatski jezik, kako smo već pokazali, u primorsku, morsku, a to onda zaključujemo da »*morsticus*« (Jakov i Rusin) nisu neretvanski vladari već starješine, odnosno župani Primorske, to jest Kliške župe. Istina, nigdje se izričito ne navodi »*iupanus*« (župan) ili »*dux*« (osim u izvratku br. 5 »*Jacobus anorum ducem*. . .«), ali pridjev »*morsticus*« (primorski, morski) »nije trebao posebnog atributa jer se pod tim imenom razumjeva samo župan, kao npr. *zatinsticus* (cetinski) i slično«¹⁰² — valjano konstatira S. Gunjača.

Da Jakov i Rusin, koji se u Supetarskom kartularu javljaju kao »*morsticus*« nisu neretvanski vladari već župani Primorske župe, govori i vrijeme

⁹⁷ B. Poparić: *O pomorskoj sili Hrvata*, str. 128—133.

⁹⁸ M. Perojević: Je li Slavac bio hrvatski kralj, str. 26—27.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ V. Novak — P. Skok: Supetarski kartular, str. 244.

¹⁰¹ Isto, str. 214, 219, 221, 223, 224, 239.

¹⁰² S. Gunjača: *Ispravci i dopune II*, str. 94.

u kojemu se oni javljaju. Tako Jakova susrećemo zajedno s kardinalom Petrom kod spora Petra Crnog sa Strezom u Šibeniku pred hrvatskim kraljem Zvonimiroš, a onda tog Petra¹⁰³ koji boravi u okolici Splita 1070 godine. Jedno i drugo vrijeme, kako vidimo, prethodilo je posveti crkve sv. Petra u Selu god. 1080. Rusin, Jakovljević nasljednik, umire prije brata kralja Slavca i nakon posvete crkve sv. Petra, jer njegova udovica potvrđuje da je on oporučno ostavio svoje zemlje u Trsteniku crkvenom samostanu, što je kasnije u prisutnosti bana Petra i župana Zarube, darovavši još i svoje zemlje u tom istom Trsteniku, potvrdio brat mu Slavac. Nadalje, u Slavčevoj pratnji nalazi se župan Zaruba, koji očito rezidira u Kliškoj župi nakon Rusina, pa su sva trojica: Jakov (prije posvete crkve), te Rusin i Zaruba (nakon posvete crkve) domoroci i župani Primorske, odnosno Kliške župe, u kojoj imaju svoje posjede u poljičkom Trsteniku (Jakov, Rusin i Slavac), što isključuje svaku mogućnost da su oni neretvanski vladari u bilo kojem smislu.

No budući da se jedino u Novakovu izvatsku br. 5 Jacobus Marianorum titulira sa »dux«, a u svim ostalim spomenutim navodima uz Rusina još i »morsticus«, upućuje da se radi o drugom Jakovu koji je na nekom drugom teritoriju izvan Primorske (Kliške), župe kao starješina bdio nad svojim »Marianima«. A tko je taj Jakov rezidencijalno smješten u »Mariane«? Tko su uopće »Mariani«?

Zbog činjenice što se Jakov javlja u doba Zvonimira kao »dux Marianorum« i »Jacobi morstici«¹⁰⁴ unijelo je na stanovit način u hrvatskoj historografiji pomutnju i stvorilo pogrešno mišljenje da se radi o istoj osobi.

O tome gdje se nalazi »Maronia« i njezini stanovnici »Mariani«, čiji je starješina upravo bio Jacobus dux, upućuje nas na nekoliko mjesta tekst Tome Arhiđakona, u kojemu se opisuju granice hrvatskog kraljevstva i teritorijalne jedinice splitske dijeceze.¹⁰⁵ Na temelju analize toga teksta može se najpouzdanije zaključiti da se Maronia nalazi u Dalmatinskom moru i da je čini samo otočki dio — ostatak nekadašnje Neretvanske oblasti koja je još prije, a u XI. stoljeću sigurno, pripadala splitskoj metropoliji i tretirala se kao zasebna župa, po uzoru na druge hrvatske oblasti — župe, imala je svoje knezove — suce: Berigoja i Jakova, jedinu dvojicu imenom nama poznatih iz XI. stoljeća.

Kad se Maronia našla u granicama splitske dijeceze otpada i svaki pokušaj u prilog tvrdnji o samostalnoj Neretvanskoj kneževini i državnosti u XI stoljeću. Zato Šićićevu konstataciju, da se Neretvanska oblast nakon vojne dužda Petra II Orseola 1000. godine više ne spominje kao zasebna jedinica, već kao integralni dio Hrvatske, valja i nadalje uzimati ispravnom. Jer, što će protivnici ove tvrdnje kazati o činjenici da je još Petar Krešimir IV (1058—1073) granice svoje države proširio na kopnu i moru (terra marique),¹⁰⁶ a to je bilo moguće samo prema istoku i na srednjodalmatinske otoke, što podrazumjeva isključivo i jedino Neretvansku oblast, odnosno njenu Maroniju. Kad se dakle cjelokupni prostor nekadašnje Neretvanske kneže-

---

¹⁰³ M. Barada: »Prilozi kronologiji hrvatske povijesti«, *Rad* 311, Zagreb, 1957, str. 216.

¹⁰⁴ F. Rački: *Documenta*, str. 113, 149.

¹⁰⁵ Toma Arhiđakon, *Kronika* (preveo V. Rismondo), Split, 1917, str. 43, 46.

vine, pa prema tome i sjedište tobožnjeg neretvanskog kralja Slavca — Omiš, našlo ako ne prije a ono svakako u doba moćnog Krešimira IV pod patronatom zajedničkog hrvatskog vladara, lišeni su znanstvene osnove sve tvrdnje o neretvanskoj samodržavnosti i Slavcu kao njezinu suverenu u drugoj polovici XI. stoljeća. Da je Slavac bio neretvanski kralj koji se, istina, u Supetarskom predlošku titulira sa »rex«, uz njegovu bi se kraljevsku titulu, kao što je to slučaj sa Zvonimirom (izvadak br. 1, 81, 101 i 105) spomenula i kraljevina kojom upravlja. Očito je, nadalje, da je Slavac, brat »morsticusa« Rusina (kliškog župana) sa svojim posjedima u poljičkom Trsteniku, koji se nalaze u sastavu Primorske (Kliške) župe, jedino mogao biti i bio domorodac te župe. »A kako se Slavić u Supetarskom predlošku, koji se uglavnom odnosi na poljičko primorje, spominje kao kralj to je ta sredina u njemu gledala svoga kralja, a kako se to primorje«, nastavlja Gunjača, »nalazilo u kliškoj župi koji je sastavni dio Hrvatske, očito je da je njihov kralj Slavić hrvatski kralj. To tim jasnije što nigdje uokolo tadašnje Hrvatske i Dalmacije nije bilo nikakve druge kraljevine«.107 Jedno je ipak točno: Slavac je mogao biti samo hrvatski kralj ili kralj jednoga njezina dijela, ali samo u vremenu nakon Zvonimira i Stjepana II. On čak i nije morao nositi titulu kralja, jer nas primjer Trpimirove isprave i one s otoka Tremiti opominju da se kraljevskim naslovom mogao podičiti i onaj koji to zaista nije bio, zahvaljujući najvjerojatnije učinjenim većim uslugama i ugledu koji je uživao u svojoj sredini.

Još nam preostaje osvrnuti se na tvrdnje jednog broja historičara koji su Poljičko primorje u XI stoljeću držali sastavnim dijelom Neretvanske »kraljevine«, motivirani uglavnom zemljišno-imovinskim odnosima i sporovima, koje navodi Supetarski kartular (izvadak br. 5 i 6), te mišljenje da je taj pojas kasnije Poljičke župe pripadao u cijelosti ili dijelom splitskom, a dijelom hrvatskom upravnom području.

Tvrđnju N. Klaić da se politička vlast može prepoznati prema nadležnosti u sudskim sporovima, prihvatio je, uz stanovitu modifikaciju, kako smo vidjeli, i Lj. Karaman. Međutim, upravo na onome na čemu ona gradi svoju tvrdnju nije uopće bio sudski spor, nego, kako je oštroumno primjetio S. Gunjača »... obično prepiranje i natezanje ... te je došlo do preinake nagodbe, a ne do suđenja«.108 Riječ je naime o sporu (Novakov izv. br. 5) u Naklicama između Miroslava, koji je polagao pravo na zemlju na kojoj je sagrađena crkva sv. Petra, na jednoj i kitora te crkve Petra Crnog na drugoj strani. Budući da se u tom izvatku spominju Jakov, »Jacobum Marianorum ducem suis militibus«, ali očito ne u svojstvu suca već u svojstvu svjedoka. Da suđenja nije bilo opravdavano pluralnim oblikom glagola decertare kojemu je više primjenjiv prijevod »prepirati se« od »parničiti se« — kako je dio teksta preveo Barada: »ante quorum presentiam cum prefato decertauimus miroslauo... (pred kojim se parničismo sa spomenutim Miroslavom).109 Osim toga, da riječ nije o suđenju nego o preinaci nagodbe učinjene prethodno u Naklicama, objašnjava izvadak br. 4, gdje se kaže da je zemljišna pogodba, učinjena pred crkvom u Naklicama, »ante ecclesiam in Nacle«, a izvadak br. 5 upravo navodi »de prephato teritorio«

¹⁰⁶ F. Rački: *Documenta*, str. 73.

¹⁰⁷ S. Gunjača: *Ispravci i dopune III*, str. 105—106.

¹⁰⁸ Isto, str. 95.

¹⁰⁹ M. Barada: »Prilog kronologiji...«, str. 207.

(o spomenutu teritoriju) koji teritorij ne može biti drugi doli onaj o kojemu je sklopljena nagodba (izv. br. 4), a Miroslav sa svojim sinovima upravo ustaje (izv. br. 5) protiv te nagodbe. Pojava Jakova kao ugledne ličnosti sa svojom pratnjom i još nekim splitskim plemićima ne daje nikakvu osnovu za tvrdnju da on tu arbitrira kao sudac samo zato što se pojavljuje kao prvi među ostalim svjedocima. »Kakav je bio sudski postupak dokazivanja jedne i druge strane, koje su se sporile, ne vidi se pravo iz izvoda. Spominje se da su se prepirali (decertauimus), a onda su se na kraju pogodili, jer su ih tako savjetovali splitski nobiles — odlični građani.«¹¹⁰ Prepiranje i sudski spor nije jedno te isto, kao što nije jedno te isto sudac i svjedok. Da je bilo suđenja, to bi zacijelo registrirao Supetarski kartular, jer se na nekoliko mjesta baš u njemu spominje dokazni postupak — temeljna predradnja za izricanje presude — prigodom nekih sporova (Tugarani s Petrom Crnim u crkvi sv. Petra u Omišu, gdje presuđuje Slavac, izv. br. 6; Petar Crni s ujakom kralja Zvonimira Strezom u Šibeniku, izv. br. 81; Petrić s Miroslavovim sinom Ludinom, pred kliškim sucem Volenom u Klisu, izv. br. 93; zatim spor između samostana sv. Mojsija kojega je zastupao ostrogonski prezbiter Teobaldo i samostana sv. Petra u Selu zastupanog po opatu Grguru, a održan u Zadru pred crkvenim sinodom). Svi su ti sporovi bili u skladu s tadašnjim pravnim običajima i tadašnjim feudalnim zakonodavstvom prema kojemu je svaka strana, tužitelja i tuženog, prije donošenja presude, morala iznijeti svoje dokaze i njihova sredstva. Toga, kako vidjesmo, u našem slučaju nije bilo pa zato nema mjesta ni sudskom sporu ni Jakovu kao sucu. Prema tome, iz ovoga slučaja ne može se izvesti nikakav zaključak o političkoj pripadnosti Poljičkog primorja, jer kako nije bilo suđenja ni presude, ne može nam ovaj primjer pružiti nikakav oslonac u domišljaju tko je imao sudačku, a zatim i političku jurisdikciju nad ovim područjem.

Isto tako, nema dvojbe da je veoma lako prepoznati kome pripada teritorij kada se na njemu obavljaju sudski sporovi, a obavljaju se u pravilu uvijek u središtu dotične župe, kao na primjer onaj u Klisu između Petrića¹¹¹ i Ludina, u sporu koji je nastao u Bilaju zbog Račnika, a ta oba lokaliteta nalaze se u Poljičkom primorju. Nije li ovo još jednom dokaz o pripadnosti Bilaja i Račnika Primorskoj župi, »što je«, poslužiti ćemo se ispravnom tvrdnjom S. Gunjače, »na hrvatskom i morska, pa je prema tome i od toga njezin župan onomu koji je prenio po latinsku 'morsticus'«. ¹¹²

Svi ostali spomenuti sporovi za nas su od drugorazredne važnosti, jer kralj sudi ondje gdje se zateče (Slavac u Omišu, a Zvonimir u Šibeniku),

---

¹¹⁰ V. Novak — P. Skok: *Supetarski kartular*, str. 171.

¹¹¹ Glede Supetarskog kartulara, odnosno izvadaka (91—95) S. Gunjača zauzeo je suprotno stanovište od V. Novaka, tvrdeći da se radnja sadržana u tih pet izvadaka mora sagledati kao zasebna cjelina, sadržajem odvojena od ostalih izvadaka koji su poredani prije i poslije ovih, pa je zato Novakova raščlamba, misli on, bila nepotrebna. Osim toga, kaže Gunjača: »A ovdje se uopće ne radi o Petru Crnom, nego je ovo poseban sastavak 'Recordacio', ali ne Petra Crnoga, nego Petrića koji se spominje kao otac onoga drugoga đakona Dobre za kojega smo rekli da se u nastavku navodi kao svjedok. Taj je Petrić Splitsanin jer kaže da ga je Ludina zadržao kod sebe u Splitu (illum retinui in Spalato apud me — izvadak br. 91). I taj je Petrić svršio u samostanu jer se na njega odnosi ono: 'Postea habi ad monasterium...'. (Ispravci i dopune III, str. 38, 39, 40, 48, 49; *Supetarski kartular*, str. 112, 169, 172, 182, 206).

što nije slučaj sa župskim glavarom uz kojega nije kao uz kralja postojao *regalis curiae iudex*.¹¹³

Oprečno spomenutom stavu M. Barade, N. Klaić, Lj. Karamana i V. Novaka o pripadnosti Poljičkog primorja neretvanskom vladaru, pojavilo se neočekivano drugo, primirbenije i logičnije, no ipak nedovoljno uvjerljivo mišljenje, po kojemu je taj prostor ili jedan njegov dio (crkva sv. Petra u Selu sa svojim posjedima) priznavao za svoga gospodara isključivo splitsku crkvu.

Vidjeli smo, naime, da je L. Katić u svojoj studiji »Naseljenje staro-hrvatske podmorske župe« (str. 159—160) kazao da je »Poljičko primorje u XI. stoljeću bilo splitsko...« motiviran navodima u Supetarskom kartularu, gdje se uz nadbiskupa Lovru i kralja Zvonimira prilikom posvete crkve sv. Petra 1080. spominje i splitski prior Valica i na više mjesta žitelji Splita. Na stranu činjenica što Katić nije naveo priora Valicu kao oslonac za svoju tvrdnju, iskreno je to učinio sedam godina ranije Josip Lučić, kazavši uz ostalo: »Iz spomena nadbiskupa Lovre ne bi se moglo ništa zaključiti jer se jurisdikcija splitske nadbiskupije prostirala i na hrvatski teritorij. Spominjanje kralja Zvonimira ne bi također bilo od presudnog značaja jer je on ionako vladar cjelokupnog teritorija. Međutim, od ključne važnosti je spominjanje priora Valice; njegova se vlast ograničava na Split i njegov teritorij. Odatle izlazi da se samostan sv. Petra u Selu zajedno s crkvom nalazio na splitskom teritoriju, a ne na hrvatskom.«¹¹⁴ Ali, kako je u Supetarskom kartularu ime Zvonimira, Rusina i Slavca vezano za darovanje, odnosno za potvrđivanje već darovanih zemljišnih posjeda, dalo je povoda Lučiću da na prostoru između Cetine i Žrnovnice, pored splitskoga, vidi još hrvatsko i neretvansko područje. U prilog tome on kaže: »Zvonimir daruje zemlje koje su na hrvatskom teritoriju: 'Suinimir rex dederat Stresi auunculi sui totas terras que erant in Massaro, et incipiente a Salona usque Biaki...' (224). Taj je dio teritorija kraljevski (usp. M. Barada, Hrvatski vlasteoski feudalizam, str. 27).

Rusin morstik i kralj Slavić potvrđuju zemlje pod neretvanskom upravom: 'Breunem recordacionem facio ego Rusinus qui est Morsticus de terris que sunt in Triesteno...'; '... postea venit Slauz rex et corroboravit preminatas terras...'«¹¹⁵

Nekoliko je značajnih elemenata što nas krijepe u uvjerenju da spomenuta stanovišta, kako reče Gunjača, o »rastezanju poljičkog primorja na dvije suprotne strane«, moraju pretrpjeti djelomične ili potpune korekture. Prvo, navođenje priora Valice u svojstvu predstavnika Splita (izv. br. 1, 101, 105, koji su sačinjeni iz datacijskih isprava) i još jednom kao vlasnik zemljišta u poljičkom primorju između Jesenica i Tišemirova duba (izv. br. 96)¹¹⁶ ne može poslužiti osnovom za tvrdnju da je Poljičko primorje izravno pripadalo Splitu, kao što je potvrđenju S. Gunjače¹¹⁷ mislio L. Katić, ili kao što je napisao J. Lučić,¹¹⁸ a potom na drugi način tvrdila N. Klaić.¹¹⁹

¹¹³ F. Rački: *Documenta*, str. 74.

¹¹⁴ J. Lučić: V. Novak — P. Skok, *Supetarski kartular (prikaz)*, str. 85.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ V. Novak — P. Skok: *Supetarski kartular*, str. 227.

¹¹⁷ S. Gunjača: *Ispravci i dopune III*, str. 87.

¹¹⁸ J. Lučić, n. dj. str. 85.

¹¹⁹ N. Klaić: *Problem Slavca*, str. 104. suprostavila se Lučićevu zapisu i pored ostalog rekla: »Naime, datacija sama po sebi ne može biti kriterij, jer je spomi-

Naime, datacijske isprave crkvenog karaktera možemo uz ostalo vremenski odrediti baš po slijedu navedenih dostojanstvenika u njima: prvi je papa, odnosno nadbiskup, drugi vladar, a treći posjednik dotičnog zemljišta o kojemu datacijska isprava govori, kao što je to vidljivo i u našem slučaju (nadbiskup Lovro, kralj Zvonimir i prior Valica). Sastavljač datacijske isprave navodi Valicu prvenstveno zato da obilježi ne samo vrijeme darovanih dobara crkvi sv. Petra po još jednom uglednom predstavniku Splita (osm po nadbiskupu Lovri), nego isto tako da osnaži ugled i moć koju su taj grad i njegov mještanin P. Crni posjedovali u Zvonimirovoj Hrvatskoj.

Ako se dakle doslovno shvati nastalo stanje u tom vremenu, onda ni splitska crkva ni njezin predstavnik Valica nemaju u Poljičkom primorju ništa što bi bilo teritorijalno i politički izdvojeno izvan Zvonimirove Hrvatske, u kojoj su dotadašnje granice između dalmatinskih gradova i Hrvatske bile izbrisane u složnom i sporazumnom djelovanju pape Grgura VII, kralja Zvonimira i splitskog nadbiskupa Lovre. Ukratko: Zvonimirovo suvereno vladanje nad dalmatinskim gradovima nosi sobom logično i kraljevu želju za svakom pomirbom i teritorijalnim jedinstvom u novoproširenom hrvatskom kraljevstvu. To se moglo jedino postići potpunim otvaranjem dotada skućenog gradskog prostora i slobodnim kretanjem njegovih stanovnika po drugim hrvatskim prostorima. Ne ide li tome u prilog činjenica što splitski metropolit obilazi Hrvatsku i što građani dalmatinskih gradova osnivaju svoje zadžbine i kupuju zemlje daleko izvan gradskih zidina. Najbolji primjer za ovo upravo je Poljičko primorje: Petar Crni gradi crkvu i samostan, kupuje i daruje im zemlje, a da prije toga nije imao nikakva nasljedstva u tome kraju; Jakov, dux Marianorum, dolazi iz Splita sa svojim vojnicima u Selo, što je dokaz da je i prije boravio u Splitu, a Splićanin Petrić oblači benediktinsko ruho u istom samostanu. Nadalje, u poznatom bilajskom sporu (u Poljičkom primorju) zbog Račnika ne arbitrira splitski dostojanstvenik (npr. Valica) već župan Primorske (Kliške) župe Volen. Sve su ovo čvrsti dokazi o teritorijalnom jedinstvu, slobodi kretanja i tolerantnosti među žiteljima Zvonimirove Hrvatske,¹²⁰ u kojoj se nalazilo Poljičko primorje kao sastavni dio Primorske župe sa jugoistočnom granicom na rijeci Cetini.

No, isto tako, Zvonimirovo vrijeme jače od bilo kojega do tada, karakterizira snažna teritorijalna ekspanzija Splita, odnosno njegove crkve u susjedni hrvatski (poljički) teritorij, koji će se manifestirati gotovo do kraja narednog XII. stoljeća. O tome rječito govori falsificirana¹²¹ povelja kralja Zvonimira od 16. travnja 1078, u kojoj su se Splićani potužili kralju da »zbog raširenog obilja stoke« (propter copiam diffusam animalium) ne mogu za nju naći dosta ispaše u selima: »Serenine, Gothe, Tugare, Osici, Debric, Dlanoce, Vollari et Cremene, que posite sunt infra montes Massari«, jer im se suprostavljaju tamošnji seljaci. Kralj tobože naređuje Splićanima

---

njanje priora Valice nužno, budući da je isprava nesumnjivo sastavljena u Splitu«. A da je isprava sastavljena baš u Splitu, N. Klaić niči bilo tko drugi za to nemaju nikakva dokaza.

¹²⁰ »Sva pozitivna strana Zvonimirove politike sastojala se baš u tome da je srušio granice i otvorio vrata dalmatinskih gradova, a time stvorio uvjete za jačanje simbioze hrvatskog i romanskog etnosa« (Gunjača: *Ispravci i dopune* III, str. 99).

¹²¹ *Codex diplomaticus* I, (M. Kostrenčić, J. Stipišić, M. Šamšalović), JAZU, Zagreb, 1967, str. 160—161.

da im je tamo slobodno pasti stoku («Spalatenses habeant potestatem et libertatem pascendi...»). A to znači, kako lijepo opaža J. Marušić, da su »Splićani imali pravo svoje blago napasati i u Gatima (gdje će biti buduće središte Poljičke župe!); a iz konfiguracije tamošnjeg tla je jasno da su Splićani računali i na pašnjake u selima Čišla, Zvečanja... , jer sva ta sela, zajedno s Gatima, čine jednu geografsku zatvorenu cjelinu.¹²² Dodamo li tome i autentičan izvor — Supetarski kartular, iz kojega se vidi kako je Petar Crni pokupovao mnoge zemlje u Poljicima i 1080. godine darovao ih samostanu sv. Petra u Selu, bjelodan je dokaz »o jakoj feudalno-teritorijalnoj ekspanziji Splita u Poljica«.¹²³

Naredni, isto tako važan motiv većem broju historičara da različito određuju političku pripadnost Poljičkog primorja bila je neodređena ubikacija crkve sv. Petra, u kojoj je presudio Slavac u sporu između Tugarana i Petra Crnog (izv. br. 0). Naime, prije i poslije Lj. Karamana, M. Barade, V. Novaka i N. Klaić ustalila se tvrdnja da je to ona crkva iz XI. stoljeća što se nalazi na desnoj obali Cetine (u Priku) kod Omiša, ili pak crkva sv. Petra u Selu. Nitko od njih ne spominje mogućnost trećeg lokaliteta, iako iz upetarskog predložka se vidi da je riječ o crkvi u Omišu (in Olmisio). Ovu, i prema našem mišljenju, najvjerojatniju mogućnost zastupa jedino S. Gunjača.¹²⁴

Baš zbog krivog ubiciranja crkve sv. Petra, bilo u Selu ili u Priku, u kojoj arbitrira Slavac, zbog krivog određivanja pojma »morsticus«, »dux Marianorum« i »Maronia«, došlo je do kontradiktornih tvrdnja ne samo o političkoj prošlosti Neretvanske kneževine, nego i o političkoj pripadnosti Poljičkog primorja u drugoj polovici XI. stoljeća, pa ga jedni daju Neretvanima, a drugi Dalmaciji. Gunjača bi rekao: »Mi ga ostavljamo na njegovu mjestu, vraćajući ga Hrvatskoj«.¹²⁵ Nadalje, tvrdimo da je negdje u XI. stoljeću, najvjerojatnije u vrijeme Petra Krešimira IV, nekadašnja Neretvanska kneževina sa svojim kopnenim i otočkim dijelom bila već i politički integrirana u Hrvatsku državu i da joj kraj između Cetine i Žrnovnice nije nikada pripadao.

ZAKLJUČAK

Na središnjem dijelu istočne obale Jadrana prelamali su se u ranome srednjem vijeku jedni od najznačajnijih događaja u hrvatskoj povijesti uopće. Zbog različitih interpretacija sadržaja ionako šturog izvornog materijala, o tim su se događajima u hrvatskoj historiografiji izricali kontradiktorni sudovi. Povijest Poljičke kneževine, a posebice njezina primorskog dijela, to najbolje potvrđuje. Kako su, naime, baš na tom području graničile dvije geopolitičke zajednice (Hrvatska država i Neretvanska kneževina) sa nekoliko svojih župa, u znanosti je od I. Luciusa dominiralo i još uvijek traži nepobitan odgovor pitanje: gdje se nalazila granica među ovim zajednicama, i kojoj je od njih pripadao prostor između rijeka Cetine i Žrnovnice, koji će tek sredinom XIV. stoljeća ući u sastav novoformirane Poljičke župe,

¹²² J. Marušić: »Neki primjeri i značajke...«, *Poljički zbornik II*, Zagreb, 1971, str. 97.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ S. Gunjača: *Ispravci i dopune III*, str. 99—100.

¹²⁵ S. Gunjača: *Ispravci i dopune III*, str. 97.

kao integralnog dijela Hrvatske države. Temeljni povod tim nesporazumima sadržan je u pitanju: u kojemu je vremenu vladao i čiji je bio kralj Slavac?

Zahvaljujući Supetarskom kartularu s kraja XI. stoljeća, kao prvorazrednom izvoru, te nekim drugim dokumentima i ispravama hrvatskih vladara toga doba, pouzdano se danas može tvrditi: Prvo, da Slavac, koji se u Supetarskom kartularu titulira sa »rex«, nije bio neretvanski već hrvatski kralj koji je vladao nakon Zvonimira i Stjepana II, a ne između Petra Krešimira IV i Zvonimira. Drugo, da je područje između Cetine i Žrnovnice najprije bilo u sastavu hrvatske Primorske (Kliške) župe, odnosno Porfirogenetove »Parathalassie« i da nikada nije bilo izdvojeno iz sastava hrvatskog geopolitičkog prostora. I, na poslijetku, da Neretvanska kneževina, čije povijesne tragove gubimo nakon vojne Petra II Orseola 1000. godine, nikada nije pružila svoju zapadnu granicu na desnu obalu rijeke Cetine, a još manje do rijeke Žrnovnice, kao što žele dokazati neki eminentni hrvatski historičari.

A b s t r a c t

In the middle part of the Adriatic coast some of the most important events in Croatian history occurred during the Middle Ages. Due to diverse interpretations of the contents of material, which is otherwise rare, contradictory opinions regarding these events have appeared in Croatian historiography. This is best confirmed by the history of the Poljica duchy, especially in its maritime part. Since two geopolitical units with several parishes the Croatian state and the Neretva duchy had their borders precisely in this area, science has, from the time of I. Lucius, tried to find a definite answer to the question: where was the border between these communities located, i.e. to whom did the area between the rivers Cetina and Žrnovnica belong which in the middle XIV century became part of the new-formed parish of Poljica, as an integral part of the Croatian state. The basic cause of these misunderstandings regards the question: whose king was Slavac and when did he rule.

Thanks to the Supetar cartular dating from the end of the XI century as a first rate source, and to other documents of the Croatian kings of that period, one can claim with all confidence the following. First of all, Slavac, mentioned in the Supetar cartular with the title »rex«, was not a Neretvan, but rather a Croatian king who ruled between Zvonimir and Stjepan II and not between Petar Krešimir IV and Zvonimir. Second, the area between the Cetina and Žrnovnica rivers was initially a part of the Croatian maritime (Klis) parish, i.e. Porphirogenetus' »Parathalassia« — it was never divided from the Croatian geopolitical space. Finally, the Neretvan duchy, mention of which was lost after the invasion of Pietro II Orseolo in 1000 A.D., never expanded westward to the right shore of the Cetina, even less to the river Žrnovnica, as some eminent Croatian historians would claim.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 22

ZAGREB

1989.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 22

Za izdavača
dr. Nikša Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ DAMIR, prof. Strossmayerova 2 — 55425 Davor
ANDREIS MLADEN, Socijalističke revolucije 42 — Zagreb
ANTOLJAK dr. STJEPAN, Zajčeva 31 — Zagreb
BERTOŠA SLAVEN, student Filozofski fakultet — Zagreb
BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
BRANDT dr. MIROSLAV, Socijalističke revolucije 73 — Zagreb
BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet — Zagreb
CRNKOVIĆ GORAN, prof. Maršala Tita 170 — Opatija
ČORALIĆ LOVORKA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
GRGIN BORISLAV, prof. Baštijanova 54 — Zagreb
IVELJIĆ ISKRA, prof. Ilica 165 — Zagreb
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
KOLAR-DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet — Zagreb
KRIVOKAPIĆ mr. GORDANA, Institut za istoriju radničkog pokreta — Beograd
LAUŠIĆ dr. ANTE, Centar za istraživanje naroda i narodnosti — Zagreb
MATKOVIĆ STJEPAN, Šubićeva 3 — Zagreb
OČAK dr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
RICHTER ŽELJKA, prof. Povijesni muzej Hrvatske — Zagreb
STRČIĆ PETAR, Arhiv Hrvatske — Zagreb
ŠILOVIĆ DANJA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
ŠVAB mr. MLADEN, Leksikografski zavod »M. Krleža« — Zagreb
VRANJEŠ-ŠOLJAN dr. BOŽENA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
ŽIVKOVIĆ mr. DANIELA, Sveučilišna i nacionalna biblioteka — Zagreb

---